

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут фізичної культури
Кафедра логопедії

Плитин Ірина Валеріївна

**ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ
У ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ ЗАСОБОМ КАЗКОТЕРАПІЇ**

Спеціальність: 016 Спеціальна освіта (Логопедія)

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри логопедії
_____ К. О. Зелінська-Любченко

«__» _____ 20__ року

Виконавець
_____ І. В. Плитин

«__» _____ 20__ року

Суми 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ У ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ	6
1.1. Мовленнєві уміння дітей як основа формування мовленнєвої компетентності	6
1.2. Становлення мовлення та формування мовленнєвих умінь у дітей раннього віку в процесі онтогенетичного розвитку	11
1.3. Казкотерапія як засіб формування мовленнєвих умінь дітей раннього віку.....	15
Висновки до розділу 1	19
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ	21
2.1. Дослідження стану сформованості мовлення дітей раннього віку з порушеннями мовлення	21
2.2. Аналіз результатів дослідження стану сформованості мовлення дітей раннього віку з порушеннями мовлення	31
Висновки до розділу 2	34
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЗМІСТ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ У ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ	35
3.1. Методика формування мовленнєвих умінь засобом казкотерапії у дітей раннього віку з порушеннями мовлення	35
3.2. Аналіз результатів впровадження методики формування мовленнєвих умінь засобом казкотерапії у дітей раннього віку з порушеннями мовлення	47
Висновки до розділу 3	53
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58
ДОДАТКИ	65

ВСТУП

Повноцінний мовленнєвий розвиток дитини суттєво впливає на процес якісної підготовки дитини до школи, визначає рівень сформованості пізнавальних досягнень дитини, психічних якостей, а також впливає на процес її соціалізації у суспільстві, що, в свою чергу, є основою формування особистості.

Особливої уваги заслуговують діти з особливими освітніми потребами, зокрема, діти з порушеннями мовлення. Більшість із причин, що обумовлюють мовленнєві порушення різного характеру або затримку мовленнєвого розвитку дітей більш старшого віку, пов'язані з умови виховання та розвитку дитини в ранньому віці. Саме тому хід мовленнєвого розвитку та формування мовленнєвих умінь в перші роки життя дитини мають велике значення для подальшого розвитку мовлення, тому актуальним є питання розвитку мовлення та формування мовленнєвих умінь дітей раннього віку.

Увагу на доцільності знання і врахування особливостей формування мовленнєвих умінь саме у дітей раннього віку в процесі нормального онтогенезу, закономірної динаміки відповідно до емоційного, фізіологічного та психологічного розвитку дітей дошкільного віку концентрують І. Мельник, У. Реснянька [41]. Автори наголошують, що відхилення від нормального мовленнєвого розвитку пояснюються перше за все причинами психопедагогічного та нейрофізіологічного характеру, хоча не виключаються й причини біологічні та соціально-педагогічні. Ознаки нормального мовленнєвого розвитку дітей раннього віку та порушеного мовленнєвого розвитку порівнює С. Хоменко [53]. Н. Гавриш звертає увагу на те, що розвиток мовлення дитини відбувається завдяки активній мовленнєвій практиці використання мовлення в різних життєвих ситуаціях, а отже, через накопичення власного досвіду використання своїх мовленнєвих умінь [14]. Ігри та вправи для стимуляції мовленнєвого розвитку дітей раннього віку із ОМЗ пропонує Х. Братіца [10]. С. Івах та І. Паласевич зазначають, що спілкування дітей раннього

віку з дорослими як умови їх мовленнєвого розвитку дозволяє дитині пізнавати довкілля, засвоювати культурні цінності, таке спілкування з боку дорослих має бути ініціативним, свідомим та зацікавленим [25]. О. Мартинчук висвітлює проблему формування мовленнєвої діяльності дітей раннього віку, які мають затримку мовленнєвого розвитку, визначає оптимальні психолого-педагогічні умови активізації мовленнєвої діяльності дітей даної категорії [39].

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та дослідження проблеми формування мовленнєвих умінь дітей раннього віку, розробка системи корекційно-розвиткової роботи щодо формування мовленнєвих умінь дітей даної категорії.

Для реалізації поставленої нами визначені наступні завдання:

1) проаналізувати науково-методичну літературу з проблеми дослідження;

2) вивчити рівень сформованості складових мовлення (розуміння мовлення, лексики, граматики, зв'язного мовлення, виразності мовлення) як основи формування мовленнєвих умінь у дітей раннього віку;

3) створити та експериментально апробувати методику формування мовленнєвих умінь дітей раннього віку засобом казкотерапії, визначити ефективність даної методики.

Об'єкт дослідження: мовленнєва діяльність дітей раннього віку.

Предмет дослідження: формування мовленнєвих умінь дітей раннього віку засобом казкотерапії.

Елементи наукової новизни одержаних результатів. Представлена система використання казкотерапії в процесі індивідуальної корекційної роботи дозволяє підвищити ефективність формування мовленнєвих умінь дітей раннього віку.

Методи дослідження, що були використані нами:

- теоретичні (вивчення та аналіз науково-методичної літератури з проблеми дослідження);

- емпіричні (спостереження, обстеження дітей, бесіда та анкетування батьків, проведення констатувального, формувального і контрольного етапів дослідження);

- статистичні (кількісний та якісний аналіз даних констатувального і контрольного етапів дослідження).

Практичне значення одержаних результатів. Результати проведеного дослідження та запропоновані прийоми щодо формування вміння слухати, формування граматичних, лексичних умінь, умінь зв'язного мовлення та умінь виразного мовлення можуть бути використані в організації корекційно-розвиткової роботи з дітьми раннього віку на індивідуальних заняттях.

Основний зміст дипломної роботи висвітлений у *публікаціях*:

- «Науково-теоретичні основи формування мовленнєвих умінь у дітей раннього віку» наукового збірника «Актуальні проблеми спеціальної педагогіки, психології та фізичної реабілітації : матеріали VI Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (18 листопада 2022 рік, м. Суми)»;

- «Формування мовленнєвих умінь засобом казкотерапії у дітей раннього віку з порушеннями мовлення» наукового збірника «Актуальні проблеми спеціальної педагогіки, психології та фізичної реабілітації : матеріали VI Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (18 листопада 2022 рік, м. Суми)»;

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота містить 3 таблиці та 1 рисунок. Загальний обсяг роботи складає 74 сторінки, з них 64 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ У ДІТЕЙ РАНЬНОГО ВІКУ

1.1. Мовленнєві уміння дітей як основа формування мовленнєвої компетентності

У формуванні всіх психічних функцій дитини надзвичайно важливу роль відіграє мовлення, тому як воно регулює поведінку, контролює вчинки, думки, дії людини. Дуже важливо піклуватися про формування мовленнєвих навичок та розвиток мовлення у ранньому віці, оскільки відсутність мовлення негативно відбивається на всіх аспектах життя дитини, впливає на її загальний розвиток, попереджати та виправляти будь-які недоліки [49].

Перші роки життя дитини мають вирішальне значення для подальшого розвитку її мовлення. Більшість із причин, що обумовлюють недоліки або затримку розвитку мовлення дітей більш старшого віку, пов'язані з умовами життя в ранньому віці [41].

Пріоритетним завданням вітчизняної лінгводидактики є виховання з перших років життя людини, яка здатна творчо і доречно використовувати засоби мови (сукупність мовних знаків – морфеми, слова, словосполучення, речення, система категорій граматичного роду, числа, відмінка та ін., система граматичних форм і норм) і мовлення (процес використання конкретної мови конкретною людиною за характерними для даної мови законами, правилами) в різних життєвих ситуаціях з метою презентації себе, взаємодії з іншими, реалізації своїх потреб та намірів [14]. Необхідним є формування в дитини здатності продукувати свої звернення, думки, враження тощо в будь-яких формах мовленнєвого висловлювання за допомогою вербальних і невербальних засобів, що визначено у новій редакції Базового компоненту дошкільної освіти як формування мовленнєвої компетентності [3]. Формування

мовленнєвої компетентності як одного з ключових критеріїв і водночас вагової умови становлення мовленнєвої особистості дошкільника поєднує в собі навчання мови і розвиток мовленнєвих умінь та навичок [14]. Складовими мовленнєвої компетентності є фонетична (правильна вимова звуків рідної мови відповідно до орфоепічних норм, наголосів, добре розвинений фонематичний слух, володіння інтонаційними засобами виразності мовлення), лексична (запас слів у межах певного вікового періоду, здатність до адекватного використання лексем), граматична (неусвідомлене вживання граматичних форм рідної мови згідно із законами і нормами граматики, чуття граматичної форми, наявність корекційних навичок щодо правильності вживання граматичних норм), діалогічна (вміння відповідати на запитання й звертатися із запитаннями, підтримувати та розпочинати розмову, вести діалог), монологічна (розуміння зв'язного тексту, вміння складати різні розповіді), комунікативна (комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування).

Уміння – це особистісно зумовлені дії, як вид діяльності – це дія, що забезпечує на основі наявних знань і навичок творче досягнення усвідомленої мети в нових умовах. Згідно з поглядами низки вчених, уміння – це не цілковито завершена навичка, а навичка – це завершене вміння, яке здійснюється автоматично. У науковій літературі зазначають, що правильним є ланцюжок «знання, навички, вміння», а не традиційний – «знання, уміння, навички», оскільки на основі знань виробляються навички, а на основі навичок продукуються вміння [50].

В сучасній психолого–педагогічній літературі немає однозначного тлумачення терміну «уміння». Науковці виокремлюють два основних підходи до розгляду цього поняття:

- уміння – це процес діяльності, окремі дії, що засвоєні людиною, які виконуються свідомо;
- уміння – це готовність і здатність виконувати певні види діяльності.

Також науковці виділяють декілька груп визначень поняття уміння:

- як здатність людини виконувати належним чином певні дії на основі доцільного використання набутих знань і навичок;

- можливість ефективно виконувати дію (діяльність) відповідно до цілей і умов, в яких виконується дія (діяльність);
спосіб виконання дій, здатність свідомо виконувати дію на основі набутих знань і сформованих навичок [50].

Аналіз літератури дає можливість визначити мовленнєві вміння як здатність людини здійснювати мовленнєву діяльність, спілкування на основі засвоєних людиною норм і правила мови, сукупності мовленнєвих дій, операцій, навичок.

Мовленнєві уміння асоціюють з аспектами мови і з видами мовленнєвої діяльності. Виокремлюють частковомовленнєві (звуковимовні, орфоепічні, лексичні і граматичні) та загальномовленнєві уміння (пов'язані з видами мовленнєвої діяльності).

Розрізняють чотири основних види мовленнєвих умінь:

- 1) уміння говорити, тобто викладати свої думки в усній формі;
- 2) уміння писати, тобто викладати свої думки у письмовій формі;
- 3) уміння аудіювати, тобто розуміти мовлення в його звуковому вираженні;
- 4) уміння читати, тобто розуміти мовлення у його графічному вираженні [28].

Під загальномовленнєвими вміннями розуміють готовність мовця до ефективної рецептивної і продуктивної діяльності, пов'язаної з розв'язанням комунікативних завдань.

Мовленнєве уміння є характерним для мовленнєвої дії, а мовленнєвій операції, яка здійснюється за оптимальними параметрами (неусвідомлюваність, повна автоматичність, відповідність нормі мови, нормальний темп виконання, стійкість), відповідає мовленнєва навичка [33]. У тому випадку, коли дитина вміє використовувати мовленнєві навички для того, щоб побудувати речення та самостійно реалізувати власне висловлювання, довільно та усвідомлено здійснювати вибір сполучень мовленнєвих операцій (навичок) залежно від

співрозмовника, мети і ситуації спілкування, можна говорити, що в неї сформоване відповідне мовленнєве уміння [33].

За умови наявності мовленнєвих умінь мовець не думає, які саме засоби йому необхідно використати, щоб точно, чітко і зрозуміло висловити свою думку. Той, хто слухає, стежить за ходом думки мовця, теж не зосереджуючи увагу на мовній формі.

Про сформованість комунікативних умінь дітей раннього віку свідчить вміння дитини підкоряти форму мовного виразу завданням спілкування (висловити образ, бажання, наказ тощо), вживати найефективніші мовні засоби, враховуючи необхідність екстралінгвістичних факторів (міміки, жестів, інтонації тощо).

Наслідуючи мовлення дорослих, однолітків, мову художніх творів (зокрема, казок), дитина оволодіває умінням говорити. У взаємодії дитини з дорослими й однолітками в різних видах діяльності відбувається становлення мовленнєвої особистості, яка здатна говорити зрозуміло, виразно, уміло використовувати інтонацію, темп, голос, міміку, жести в різних ситуаціях спілкування [35].

Дитина розуміє висловлювання, що представлені реченнями різних видів, словосполученнями, а потім сама уміло використовує ці речення та словосполучення для продукування власного мовлення, але при цьому дитина не бачить самих мовних одиниць, не диференціює граматичні форми.

У мовленнєвому розвитку дітей виявлено закономірності, сформовані Л. П. Федоренко (1984), суть яких полягає в тому, що мовлення засвоюється за умови набуття здібності:

1) керувати м'язами мовленнєвого апарату (артикулювати звуки), координувати мовленнєво-рухові (промовляння звуків, слів) і слухові (сприймання на слух) відчуття (до 5 років дитина оволодіває правильною вимовою звуків рідної мови, після п'яти років слід навчитися граматично правильно будувати речення, оволодіти зв'язним мовленням, засвоїти літературні норми рідної мови);

2) розуміти лексичні і граматичні мовні значення різного ступеня узагальнення (неможливо зрозуміти написаного чи вимовленого слова, якщо немає уявлень про предмет, дію, ознаку, відношення, що названі словом; поряд з лексичним дитина засвоює і граматичне значення, відношення між словами в реченні, засвоєння граматичного вивчення пов'язане з розвитком логічного мислення);

3) відчувати відтінки (конотації) лексичних, граматичних, фонетичних та мовних значень, тобто вмiє відчувати виразність чужої мови (інтонація, яка виражає емоційний стан людини, мету висловлювання, різні морфологічні засоби (частки, вигуки, суфікси емоційної оцінки тощо), синтаксичні засоби (відокремлені додатки, вставні слова і словосполучення, вставлені конструкції) і різноманіття лексичних засобів (синоніми, антоніми, переносне використання слів тощо);

4) запам'ятовувати традицію поєднання мовних одиниць у потоці мовлення, тобто засвоювати норму літературного мовлення, що залежить від розвитку в дитини чуття мови;

5) писемне мовлення засвоюється, якщо воно співставляється вже із засвоєним усним мовленням (усне мовлення випереджує писемне мовлення і у філогенезі (загальний розвиток людства) і в онтогенезі (індивідуальний розвиток людини);

б) темпи збагачення мови прискорюються за мірою удосконалення мовотворчої системи дитини.

П'ятий та шостий закономірності розвитку мовлення ми представляти не будемо, оскільки вони відносяться до шкільного періоду.

1.2. Становлення мовлення та формування мовленнєвих умінь у дітей в процесі онтогенетичного розвитку

Знання закономірностей мовленнєвого розвитку та формування мовленнєвих умінь є необхідним для своєчасного та правильного

діагностування порушень цього процесу, для правильної побудови корекційно-розвиткової роботи з подолання виявлених порушень мовленнєвого розвитку.

До кінця першого місяця життя дитину можна заспокоїти мелодійною піснею. Поступово дитина починає повертати голову в бік того, хто говорить або стежити за ним очима. Ще через тиждень малюк вже реагує на інтонацію: на ласкаву – пожвавлюється, на різку – плаче [34].

У 2-3 місяці в дитини з'являється «агукання», дитина реагує комплексом пожвавлення на появу близької людини. У цьому віці дитина вимовляє слабкі горлові звуки типу «ах», «ух», «ех».

У віці 3,5 місяців дитина вже помічає артикуляційні рухи губ близької людини і намагається наслідувати їх. Дитина багаторазово повторює певний рух, що веде до закріплення рухової навички та є важливим етапом у розвитку артикуляційної моторики.

У 4-6 місяців малюк активно агукає, белькоче, лепече навіть тоді, коли він знаходиться на самоті, коли до нього не звертаються. Якщо дорослий звертається до дитини, то вона скрикує від радості, сміється, охоче слухає звернене до неї мовлення. У цьому віці дитина ніби провокує дорослого на спілкування, проявляє ініціативу: простягає назустріч дорослому руки, просить, щоб її узяли до себе. Також у 0,5 року дитина впізнає та шукає очима предмет, що називає мама, шукає предмет або людину у відповідь на запитання (Де собачка? Де бабуся?). У 7-9 місяців дитина вже лепече різні склади («ля», «ва», «ба», «но», «так»), залучає до себе увагу, використовуючи дані склади, копією звуки, що вимовляє дорослий, намагається подвоїти або потроїти склади («ма-ма», «та-та», «а-та-та», «а-да-да», «ба-баба»), відгукується на своє ім'я, показує знайомі предмети на прохання дорослого [53].

У 7-9 місяців є: лепече склади: (до 8 різних), використовуючи для цього кінчик язика; залучає до себе увагу дорослого за допомогою різних кликальних складів; з'являється чітке подвоєння складів: та ін.; «співає», розміщуючи склади ланцюгом; копіює звуки мовлення дорослого; відгукується на своє ім'я; на прохання батьків показує знайомі іграшки, предмети; цокає язиком, якщо

цього навчив дорослий; в 9 місяців може сказати перше слово «баба», «мама», «дай» [53].

У цей час особливо важливого значення набувають умови, в яких формується мовлення дитини (правильне мовлення оточуючих, наслідування дорослих та ін.) [36].

У 10-12 місяці дитина лепече склади, що схожі на короткі речення, наслідує звуки, якщо дорослий спонукає до цього, хитає головою (каже «ні»), якщо чогось не хоче, реагує голосом на музику або знайомий предмет або іграшку, реагує на прохання «Дай». Словник дитини налічує 5-10 слів. [53]. З появою у дитини перших слів з'являється особлива увага до артикуляції оточуючих. Вона дуже багато і охоче повторює за мовцем і сама вимовляє слова. При цьому малюк плутає звуки, переставляє їх місцями, спотворює, опускає [37]. Перші слова дитини носять узагальнено-смісловий характер. Одним і тим же словом або звукосполученням дитина позначає і предмет, і прохання, і почуття, тому зрозуміти малюка можна тільки в певній мовленнєвій ситуації. В нормі у дитини у віці 1 року вимовлених слів в 4-5 разів менше, ніж слів, значення яких вона розуміє.

На другому році життя слова, кількість яких поступово збільшується, і звукокомплекси стають засобом мовленнєвого спілкування: дитина використовує слова та звукокомплекси в експресивному мовленні. Словниковий запас збільшується в 1 рік 6 міс. до 20-30 слів, які дитина використовує для складання двослівних фраз типу «Дай іну. – Дай машину. Мама, ать. – Мамо, гуляти.» У півтора роки малюк зазвичай починає вимовляти усі голосні звуки, хоча і не завжди чітко, приголосні звуки [м, п, б, д, г, т, н, в, ф, х] вимовляє пом'якшено (дяй замість «дай») [7]. В активному словнику дитини налічується близько 50 слів, а до двох років – 200-400 слів, що є переважно іменниками, які означають предмети побуту, іграшки, частини тіла, членів родини та дієслова, що означають прості знайомі дитині дії.

Діти в основному користуються фразами з 2-4 слів, узгоджують дієслова 3-ої особи однини теперішнього часу з іменниками, використовуючи тільки

декілька форм деяких відмінків; з'являється перша особа дієслів і займенник «я» [7]. Дієслова, що їх використовують діти, зазвичай є в наказовому способі.

Отже, до двох років дитина розуміє практично усі слова, що позначають предмети навколишнього середовища. Активний словниковий запас складає майже 50 слів, дитина складає фрази вже з трьох і більше слів. Для цього вікового періоду характерна неправильна звуковимова більшості звуків рідної мови та спрощення звукоскладова структура багатьох слів. До двох років дитина засвоює звуки [п, б, м, ф, в, т, д, н, д, г, х] та їх м'які варіанти і свистячі звуки [з, з', ц]. До трьох років словниковий запас, що складається з іменників, дієслів, прикметників, досягає 800-1000 слів [55].

До 2-х років діти практично оволодівають навичками вживання форм однини і множини іменників, часу та особи дієслів, використовують деякі відмінкові закінчення.

В цей час розуміння мовлення дорослого значно перевершує артикуляційні можливості.

До початку 3-го року життя у дитини починає формуватися граматична складова мовлення.

Спочатку дошкільник висловлює свої бажання, прохання одним словом, потім – примітивними фразами без узгодження («Мама, пити Аня»). Далі поступово з'являються елементи узгодження і підпорядкування слів у реченні [7].

У перші тижні життя у дітей з відхиленнями в розвитку крик часто нагадує окремі схлипування на вдиху, з характерним носовим відтінком. У випадках більш важкої патології відзначається пронизливий, хворобливий, безперервний крик. Крик може бути хрипким, ослабленим, монотонним, виснажливим або звучати нетипово.

У грудної дитини при важких порушеннях можна побачити сінкінезії й апраксії, парези, може спостерігатися шумне, хрипке дихання. Також відстають у розвитку слухові реакції.

На майбутні порушення мовленнєвого розвитку можуть вказувати й мало виразні голосові реакції дітей.

Відсутність «комплексу пожвавлення», посмішки, активного гуління або його відсутності після звукової стимуляції є прогностично негативним показником і вимагає подальшого спостереження за психічним і емоційним розвитком дитини.

Лепет дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку має переривчастий, змазаний, слабо модульований характер. Тривалий вокалізований видих явно ускладнений, переважають короткі лепетні серії, спостерігаються специфічні бідні голосові реакції. Зниженою є інтонаційно-мелодична виразність вокалізацій, співучість гуління.

У разі грубої патології розвитку не формуються або виникають на більш пізньому етапі розвитку в спотвореному вигляді фізіологічні ехолалії і складовий лепет.

У таких дітей реакція на звернене мовлення проявляється у вигляді надзвичайно бідної вокальної продукції, окремих звукокомплексів, недиференційованої голосової активності. Дитина не прагне до звуконаслідування.

На третьому році життя про серйозне відхилення в ранньому мовленнєвому розвитку дитини може свідчити наявність рудиментарного лепету, одноманітних і монотонних голосових реакцій. У деяких дітей в легших випадках порушення формування голосових реакцій поєднуються із слабкістю слухових диференціовань, недостатнім розвитком слухової уваги, недорозвиненням вміння визначити локалізацію джерела звуку в просторі. Це затримує розвиток початкового розуміння мовлення у дітей.

У науковій літературі визначено причини труднощів у мовленнєвій діяльності дітей раннього віку:

- недостатній розвиток потреби в спілкуванні;
- відсутність установки на контакт, на відповідну реакцію у взаємодії з іншою людиною;

- невиразність засобів спілкування.

Усі вищезазначені чинники стосуються найближчих малюкові дорослих, котрі не завжди спроможні забезпечити належний мовленнєвий розвиток своїх дітей у ранньому віці [25].

1.3. Казкотерапія як засіб формування мовленнєвих умінь дітей раннього віку

Казка – це розповідний, народно-поетичний або писемно-літературний твір про вигадані події, вигаданих осіб, іноді за участю фантастичних сил [8].

Як терапевтична технологічна одиниця, казка виконує низку функцій:

– діагностичну (дитина пригадує образи знайомих із дитинства казок, у неї виникає певна емоційна реакція);

– терапевтичну (психологічно готує дитину до напружених емоційних ситуацій, символічно нівелює фізіологічні й емоційні стреси, відмовляється від інтелектуальних інтерпретацій і повністю приймає всі емоційні переживання);

– виховну (казка дозволяє дитині в доступній і ненав'язливій формі пояснити які вчинки є гарними, а які ні);

– корекційно-реабілітаційну (казка дозволяє здійснювати роботу з поведінковими особливостями особистості, вчить комунікувати);

– мовленнєвого розвитку (дитина орієнтується на зміст слів, виявляє цікавість до звукової сторони слова, змінює слова, творить нові, переказувати).

У будь-якій казці можна виокремити певну мовленнєву ситуацію:

– ситуацію інсценування (використовують готові тексти);

– рольову ситуацію (організація рольової гри на основі ілюстрацій);

– навчальну ситуацію (реальна, уявна);

– уявний діалог героїв;

– словесний малюнок;

– мінімонолог героїв художнього тексту тощо.

Така ігрова мовленнєва ситуація виступає засобом самовираження дитини, тому як дитина за допомогою мовлення (слова, фрази) та гри виражає себе, висловлює своє особисте ставлення до інших, до оточуючого середовища. Ігрова діяльність як метод казкотерапії максимально активізує мовлення дітей, сприяє його розвитку, переходу репродуктивного висловлювання за змістом тексту казки у творчі висловлювання, що передбачає самостійне створення дитиною нових варіантів казкових ситуацій з наступним їх розігруванням [40].

Метод казкотерапії передбачає роботу з такими казками:

– художні казки – це казки, що створені народом та такі, що є авторськими оповіданнями, саме з них дитина дізнається, що у житті є добро та зло та що вони активним протистоять одне одному;

– дидактичні казки – це казки, що створені педагогами для цікавого викладу навчального матеріалу, в цих казках спеціально створюється казковий образ світу, героями таких казок є, зазвичай, абстрактні поняття і явища природи (Доброта, Красота, Сила, Вітер, Хмари, Квіти, Сонце), неживі предмети (іграшки), символи (цифри, букви, звуки);

– корекційні казки – казки, що створені для впливу на поведінку дитини, тобто для «заміни» неефективного стилю поведінки більш продуктивним

– терапевтичні (психотерапевтичні) – казки, що розкривають глибокий сенс подій, які допомагають побачити, що відбувається з іншого боку, ці казки не завжди закінчуються «щасливо», часто залишають людину з питаннями;

– медитативні казки – казки, що орієнтовані на розвиток різних видів чуття (зорових, слухових, тактильних, кінестетичних, нюхових, смакових), допомагають навчитися жити тут і тепер; щоб створити таку казку, потрібно згадати ситуацію, коли дитині було комфортно, коли вона відчувала себе щасливою, спокійною, радісною [24].

Казка концентрує в собі всю сукупність виразних засобів української мови тому є могутнім засобом формування мовної компетентності у дошкільників [18]. Діти, яким читали або розповідали казки з раннього дитинства, які слухали казки, раніше починають говорити, висловлюватися.

Дитячі казки сприяють поширенню словникового запасу, допомагають навчитися правильно будувати діалог, ставити запитання, розвивають зв'язне монологічне мовлення, формують вміння правильно конструювати речення.

З казкою дитина зустрічається ще в ранньому віці і потім казка супроводжує її все життя. Казка є одним з найважливіших соціально-педагогічних засобів формування особистості, під час слухання і відтворення казки функціонують і розвиваються основні мовленнєві функції – експресивна і комунікативна.

С. Русова писала про казку глибоко, ґрунтовно, з детальним аналізом, доводила думку про неоціненний вплив казки на мовленнєвий та інтелектуальний розвиток особистості. Особистість у дошкільному дитинстві з'єднана з казкою, дитяча душа шукає захоплення в казці, де не обмежений ні простір, ні час. Дитина має навчитися орієнтуватись у тих умовах життя, які постають у казці, а потім входити в сучасне доросле життя – складне, штучне, змучене, яке незрозуміле дитині [51].

Тексти казок збагачують словниковий запас, допомагають правильно будувати діалоги, розвивають зв'язне діалогічне і монологічне мовлення, збагачують його образність, емоційність. За допомогою казок широко використовуються видові та родові узагальнюючі поняття, активізується словник дітей за допомогою іграшок, ілюстрацій [36]. Надзвичайно великим є виховне і пізнавальне значення казки в житті дитини. Використовуючи казку можна реалізовувати багато навчальних, розвивальних, пізнавальних та виховних завдань. Діти повинні вміти розповідати як цілу казку, так і відтворювати її частини, використовувати при цьому вони мають образну мову казки, передавати інтонаційно характер дійових осіб [15].

Під час читання казки, дитина чує та сприймає граматично правильно побудовані речення – зразки використання зворотів, узгодження частин мови між собою, поєднання слів. Також у казці використовуються образні висловлювання, які характеризують поведінку людей та тварин, явища природи і є для дитини зрозумілими та близькими, наприклад, «жили-були», «горя не

знали», «мороз тріщить», «лисичка-сестричка», «вовчик-братик», «зелен гай», «червоне сонце» тощо. У подальшому дитина буде намагатись відтворити все це у власному мовленні [16].

Є такий окремий вид казок - логоказка, яка сприяє розвитку всіх сторін мовлення, вихованню моральних цінностей та активізації психічних процесів. Це інтерактивна казка, тому що дитина має не пасивно спостерігати, а брати активну участь під час її розповіді [52].

Науковці виділяють пасивну і активну казкотерапію. Для корекції та розвитку слухової уваги, фонематичного сприймання, симультанно-сукцесивних синтезів та збагачення імпресивного словника пропонують використовувати пасивна казкотерапію, а для розвитку фонематичного слуху, фонематичних уявлень, фонематичного аналізу та синтезу, для збагачення експресивного словника, формування умінь утворювати словозміни, формування та корекції граматичних категорій, формування правильних мовленнєвих стереотипів – активну казкотерапію [32].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Аналіз науково-педагогічної літератури дає можливість зробити висновок, що на третьому році життя дитина розуміє практично усі слова, що позначають предмети навколишнього середовища. Активний словниковий запас, що складається з іменників, дієслів, прикметників, до трьох років досягає 800-1000 слів. Дитина складає фрази вже з трьох і більше слів. Для цього вікового періоду характерна ще неправильна звуковимова більшості звуків рідної мови та спрощення звукоскладової структури багатьох слів.

У перші роки життя можна відмітити ознаки, що свідчать про відхилення мовленнєвого розвитку дитини: крик часто нагадує окремі схлипування на вдиху, з характерним носовим відтінком, може бути хрипким, ослабленим, монотонним, виснажливим або звучати нетипово, може спостерігатися шумне, хрипке дихання, у розвитку слухові реакції, мають місце мало виразні голосові реакції дітей, відсутність «комплексу пожвавлення», посмішки, активного гуління. Лепет дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку має переривчастий, змазаний, слабо модульований характер, переважають короткі лепетні серії, спостерігаються специфічні бідні голосові реакції, зниженою є інтонаційно-мелодична виразність вокалізацій, співучість гуління. Реакція на звернене мовлення проявляється у вигляді надзвичайно бідної вокальної продукції, окремих звукокомплексів, недиференційованої голосової активності.

Визначено причини труднощів у мовленнєвій діяльності дітей раннього віку: недостатній розвиток потреби в спілкуванні; відсутність установки на контакт, на відповідну реакцію у взаємодії з іншою людиною; невиразність засобів спілкування.

У формуванні всіх психічних функцій дитини надзвичайно важливу роль відіграє формування мовленнєвих навичок та розвиток мовлення у ранньому віці, оскільки відсутність мовлення негативно відбивається на всіх аспектах життя дитини.

Аналіз літератури дає можливість визначити мовленнєві вміння як здатність людини здійснювати мовленнєву діяльність, спілкування на основі засвоєних людиною норм і правила мови, сукупності мовленнєвих дій, операцій, навичок. У тому випадку, коли дитина вміє використовувати мовленнєві навички для того, щоб побудувати речення та самостійно реалізувати власне висловлювання, довільно та усвідомлено здійснювати вибір сполучень мовленнєвих операцій (навичок) залежно від співрозмовника, мети і ситуації спілкування, можна говорити, що в неї сформоване відповідне мовленнєве вміння.

Найкращим засобом формування мовленнєвих умінь дітей раннього віку є казка, яка виконує діагностичну, терапевтичну, виховну, корекційно-реабілітаційну функції та функцію мовленнєвого розвитку.

Метод казкотерапії передбачає роботу з художніми, дидактичними, корекційними, терапевтичними (психотерапевтичними) та медитативними казками.

Казка є одним з найважливіших соціально-педагогічних засобів формування особистості, під час слухання і відтворення казки функціонують і розвиваються основні мовленнєві функції – експресивна і комунікативна.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ

2.1. Методика дослідження стану сформованості мовлення дітей раннього віку з порушенням мовлення

Дослідження відбувалось на базі науково-практичного центру кафедри логопедії Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

1 етап дослідження (жовтень – листопад 2021 року) – аналіз науково-методичної педагогічної літератури з проблеми дослідження.

2 етап дослідження (грудень 2021 року – січень 2022 року) – констатувальний – вивчення рівня сформованості мовлення дітей раннього віку як основи формування мовленнєвих умінь.

3 етап (лютий – липень 2022 року) – формувальний – розробка та апробування методики формування мовленнєвих умінь в дітей раннього віку засобом казкотерапії.

4 етап (липень – серпень 2022 року) – контрольний – визначення ефективності розробленої методики, аналіз результатів корекційно-розвиткової роботи.

5 етап (серпень – жовтень 2022 року) – формування висновків, оформлення кваліфікаційної роботи.

Нами було проведено обстеження розвитку складових мовлення, від яких залежить формування мовленнєвих умінь дітей раннього віку.

Базою проведення констатувального, формувального та контрольного етапів нашого дослідження став науково-практичний центр кафедри логопедії Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. У

обстеженні взяло участь три дитини (два хлопчики та одна дівчинка); усі діти третього року життя; інтелектуальна сфера є збереженою.

Методичною основою обстеження дитини раннього віку стали методичні рекомендації щодо обстеження дітей дошкільного віку, що розроблені О. А. Стребелевою. Метою констатувального етапу дослідження було визначення рівня розвитку імпресивного та експресивного мовлення дітей даної вікової категорії.

Під час обстеження дітей ми враховували наступні вимоги щодо проведення обстеження дітей раннього віку.

1. Наочний (картинний та іграшковий матеріал) і мовленнєвий матеріал обстеження відповідав віку дітей; наочний матеріал був яскравим, таким, що викликав у дітей інтерес.

2. Показ іграшок та картинок, інструкція виконання завдань, що були емоційно забарвленими, здійснювалися у доступній формі для дитини.

3. Звертали увагу на міміку та емоції дитини, їх адекватність ситуації, на те, як дитина вступає в контакт, на особливості спілкування дитини з дорослим під час обстеження.

Перед обстеженням дитини проводилась бесіда з батьками (з мамою), у ході якої з'ясовувалися питання щодо протікання вагітності, пологів, особливостей фізичного (зріст, вага, захворювання), моторного (вік, коли дитина почала тримати голову, повзати, стояти, ходити, коли з'явилися перші зуби, кількість зубів у 1 рік) та мовленнєвого розвитку дитини (вік, коли з'явилися гукання, гуління, лепетне мовлення, перші слова, коли в дитини з'явилася реакція на близьких і чужих людей), особливостей поведінки, прагнення дитини до спілкування. Важливим під час бесіди було з'ясувати в батьків, які проблеми мовленнєвого розвитку дитини вони бачать, які в них є скарги, які у батьків є очікування чи є бажання допомагати в корекційному процесі.

Обстеження складових мовлення дітей раннього віку включало 6 серій, що спрямовані на визначення рівня розуміння дитиною зверненого мовлення,

сформованості фонематичного слуху, розвитку словника іменників, дієслів та прикметників, стану складової структури слів, рівня розвитку активного мовлення, стану артикуляційного апарату і звуковимови. Оцінювання виконання завдань кожної серії відбувалось за кількісними (бальна система) та якісними показниками.

Серія 1. Завдання даної серії спрямовані на визначення рівня розуміння дитиною зверненого мовлення.

Завдання 1 передбачає знаходження дитиною певної іграшки, виконання дії за словесною інструкцією дорослого.

Педагог пропонує дитині розглянути іграшки (машинка, лялька, м'яч, кубики), що розташовані на столі. Потім педагог просить дитину показати або взяти якусь іграшку, виконати певні дії (посадити ляльку на стільчик, поставити машину на килимок, покласти м'яч у машину, поставити кубики на полицю).

У протоколі фіксується правильність вибору дитиною іграшки, виконання дій відповідно до інструкції.

Оцінювання виконання завдання:

3 бали – дитина виконала всі інструкції;

2 бали – дитина виконала 2-3 інструкції;

1 бал – дитина виконала одну інструкцію;

0 балів – дитина не виконала жодної інструкції.

Завдання 2 передбачає показ дитиною предметних картинок, орієнтуючись на певні завдання та запитання, зміст яких спрямований на визначення рівня розуміння дитиною функціонального призначення предметів.

Педагог пропонує дитині розглянути картинки із зображенням знайомих дитині предметів (ножиці, шапка, окуляри, голка з ниткою, парасолька, ложка, рукавиці). Потім педагог просить показати, що дитина надіне, коли піде гуляти; що візьме, коли буде різати папір; що треба бабусі, щоб краще бачити; що візьме мама, щоб пришити гудзик; що дитина візьме на вулицю, якщо йтиме дощ; що візьме, коли буде їсти; що надіне, коли замерзнуть ручки.

У протоколі фіксується правильність вибору дитиною картинки відповідно до запитання.

Оцінювання виконання завдання:

3 бали – дитина показала 6-7 предметних картинок;

2 бали – дитина показала 3-5 предметних картинок;

1 бал – дитина показала 1-2 предметні картинки;

0 балів – дитина не показала жодної предметної картинки.

Завдання 3 передбачає виконання дитиною словесних інструкцій з використанням простих прийменників *на, під, у (в), за* та спрямоване на визначення рівня розуміння дитиною даних прийменників.

Педагог пропонує дитині виконати дії за його словесною інструкцією (постав машину на коробку; постав машину в коробку; постав машину за коробку; сховай машину під коробку).

У протоколі фіксується правильність виконання інструкцій.

Оцінювання виконання завдання:

3 бали – дитина виконала всі інструкції;

2 бали – дитина виконала 2-3 інструкції;

1 бал – дитина виконала одну інструкцію;

0 балів – дитина не виконала жодної інструкції.

Завдання 4 передбачає показ дитиною предметних картинок з одним та декількома предметами та спрямоване на визначення рівня розуміння дитиною однини та множини іменників.

Педагог пропонує дитині розглянути предметні картинки та показати, де кулька – де кульки; де кубик – де кубики; де яблуко – де яблука; де олівець – де олівці; де машина – де машини.

У протоколі фіксується правильність вибору дитиною картинки.

Оцінювання виконання завдання:

3 бали – дитина показала 4-5 предметних картинок;

2 бали – дитина показала 2-3 предметних картинок;

1 бал – дитина показала 1 предметну картинку;

0 балів – дитина не показала жодної предметної картинки.

Серія 2. Завдання даної серії спрямовані на визначення рівня сформованості в дітей фонематичного слуху.

Завдання 1 передбачає сприйняття дитиною на слух близьких за звучанням звуконаслідувань.

Педагог пропонує дитині розглянути картинки із зображенням живих істот та просить показати того, хто промовляє «ме», «му», «бе», «ко-ко», «пі-пі», «іго-го». Потім дитині пропонують вимовити ці звуконаслідування.

У протоколі фіксується правильність вибору дитиною картинки відповідно до інструкції та можливість вимовити звуконаслідування.

Оцінювання виконання завдання:

3 бали – дитина показала предметні картинки без помилок, вимовила всі звуконаслідування;

2 бали – під час показу предметних картинок дитина припустилась не більше двох помилок, вимовила 3-4 звуконаслідування;

1 бал – дитина з помилками показала предметні картинки, вимовила 1-2 звуконаслідування;

0 балів – дитина не показала жодної предметної картинки, не вимовила жодного звуконаслідування.

Завдання 2 передбачає показ дитиною предметних картинок, слова-назви яких є близькими за звучанням.

Педагог пропонує дитині розглянути п'ять предметних картинок та показати, де коса, а де коза; де шапка, а де жабка; де вуха, а де вуса; де білка, а де булка; де вагон, а де вогонь.

У протоколі фіксується правильність вибору дитиною картинки відповідно до інструкції.

Оцінювання виконання завдання:

3 бали – дитина показала 5 предметних картинок;

2 бали – дитина показала 3-4 предметні картинки;

1 бал – дитина показала 1-2 предметні картинки;

0 балів – дитина не показала жодної предметної картинки.

Серія 3. Завдання даної серії спрямовані на вивчення рівня розвитку словника іменників, дієслів та прикметників.

Завдання 1 передбачає показ та називання дитиною іграшок (лялька, машинка, пірамідка, дзиґа, кубики), одягу (куртка, сорочка, шапка, сукня, шорти) та частин тіла (голова, рука, нога, ніс, очі).

Педагог пропонує дитині розглянути іграшки і предметні картинки із зображенням частин тіла та предметів одягу. Потім педагог просить дитину показати і назвати іграшки або предметні картинки.

У протоколі фіксується уміння називати предмети звуком, певним складом, звуконаслідуванням, словом або показувати відповідний жест (наявність певного звука, складу, слова).

Оцінювання виконання завдання:

3 бали – дитина показала 13-15 предметних картинок і назвала їх, використовуючи слова;

2 бали – дитина показала 13-15 картинок, назвала їх, використовуючи звуки або склади; дитина показала 8-12 предметних картинок та назвала їх використовуючи слова;

1 бал – дитина показала 13-15 картинок, проте не назвала їх; дитина показала 8-12 предметних картинок та назвала їх, використовуючи звуки та склади; дитина показала 1-7 предметних картинок, назвала їх, використовуючи слова;

0 балів – дитина показала менше 7 предметних картинок, проте не назвала жодної предметної картинки.

Завдання 2 передбачає називання дитиною дій, що зображені на картинках за запитанням.

Педагог пропонує дитині розглянути предметні картинки із зображенням дій, що є знайомими для дитини (грає, малює, миє, спить, їсть). Потім педагог просить дитину відповісти на запитання (Що робить мама? Що робить дівчинка? Що робить хлопчик?).

У протоколі фіксується уміння дитини пояснювати дію жестом, звуком, звуконаслідуванням, словом (наявність певного звука, складу, слова).

Оцінювання виконання завдання:

3 бали – дитина назвала дії, що зображені на 5 предметних картинок;

2 бали – дитина назвала дії, що зображені на 3-4 предметних картинках;

1 бал – дитина назвала дії, що зображені на 1-2 предметних картинках;

0 балів – дитина не назвала жодної предметної картинки, використовує жести.

Завдання 3 передбачає називання дитиною слів, що означають ознаки предметів (за запитанням).

Педагог пропонує дитині пограти з м'ячами, що мають різний колір (червоний, жовтий, синій, зелений) та величину (великі та маленькі): педагог котить дитині маленький м'яч, потім великий; після того, коли дитина піймає м'яч, у неї питають *Який це м'яч?* Спочатку дитині дають м'ячі, що відрізняються тільки за розміром, потім – тільки за кольором.

У протоколі фіксується уміння дитини пояснювати ознаку жестом, звуком, звуконаслідуванням, словом (наявність певного звука, складу, слова).

Оцінювання виконання завдання:

3 бали – дитина назвала всі кольори та розмір, використовуючи слова;

2 бали – дитина назвала всі кольори та розмір, використовуючи звуки або склади; дитина назвала 2-3 кольори та розмір, використовуючи слова;

1 бал – дитина назвала 2-3 кольори та розмір, використовуючи звуки або склади; дитина назвала 1 колір та розмір, використовуючи слова;

0 балів – дитина не назвала кольори та розмір.

Серія 4. Завдання даної серії спрямовані на вивчення стану складової структури слів.

Завдання 1 передбачає повторення дитиною слів за дорослим.

Педагог показу предметну картинку, називає її і пропонує дитині повторити слово-назву картинки. Слова даються дитині з урахуванням їх

складності (1) хата, диня, муха; 2) банани, кубики, собака; 3) м'яч, дім, сік; 4) літак, диван, кавун; 5) туфлі, майка, лялька).

У протоколі фіксується уміння дитини повторювати слова різної складової структури.

Оцінювання виконання завдання:

3 бали – дитина повторює всі запропоновані слова;

2 бали – дитина повторює слова 1-4 ряду;

1 бал – повторює слова 1-2 ряду;

0 балів – дитина не повторює слова.

Серія 5. Завдання даної серії спрямовані на вивчення рівня розвитку активного мовлення.

Завдання 1 передбачає називання дитиною дій, які виконують іграшки (зайчик, ведмедик, лялька).

Педагог пропонує дитині погратися з іграшками, демонструє різні дії з ними (лялька сидить, спить, зайчик біжить, стрибає, ведмедик, іде, тупає), потім дорослий пропонує повторити дію та сказати що робить лялька, зайчик та ведмедик.

У протоколі фіксується уміння дитини висловлюватися звуконаслідуванням, звукокомплексом, словом, фразовим мовленням.

Оцінювання виконання завдання:

3 бали – дитина називає всі дії, використовуючи слова;

2 бали – дитина називає всі дії, використовуючи звуконаслідування та звукокомплекси; дитина називає 3-5 слів-дій, використовуючи слова;

1 бал – дитина називає 3-5 слів-дій, використовуючи звуконаслідування та звукокомплекси; дитина називає 1-2 дії, використовуючи слова;

0 балів – дитина не називає слова-дії.

Завдання 2 передбачає декламування дитиною вірша.

Педагог пропонує дитині розповісти вірш. Якщо в дитини виникають труднощі, то педагог починає розповідати першим (заздалегідь у батьків дізнавались, який вірш знає дитина).

У протоколі фіксується уміння дитини висловлюватися звуконаслідуванням, звукокомплексом, словом, фразовим мовленням.

Оцінювання виконання завдання:

3 бали – дитина розповідає вірш, наявне фразове мовлення;

2 бали – дитина розповідає вірш, наявні окремі слова ;

1 бал – дитина розповідає вірш, наявне звуконаслідування та звукокомплекси;

0 балів – дитина не розповідає вірш.

Завдання 3 передбачає розповідь («опис») дитини про те, що вона побачила на сюжетній картинці.

Педагог пропонує дитині розглянути сюжетні картинки (дівчинка поливає квіти, хлопчик грає на сопілці, хлопчик катається на санчатах, дівчинка годує кошеня, мама готує обід) і розповісти про неї. Якщо під час виконання завдання в дитини виникають труднощі, педагог ставить запитання *Що робить мама? Дівчинка? Хлопчик?*

У протоколі фіксується уміння дитини відповідати на запитання словом, фразою, граматично правильно будувати речення, використовувати прості прийменники.

Оцінювання виконання завдання:

3 бали – дитина використовує речення, правильно граматично їх оформлює, використовує прийменники;

2 бали – дитина використовує речення, припускається незначних граматичних помилок, не використовує прийменники;

1 бал – дитина використовує речення, припускається граматичних помилок, не використовує прийменники;

0 балів – дитина не будує речення.

Серія 6. Завдання даної серії спрямовані на вивчення стану артикуляційного апарату і звуковимови.

1. Іннервація мимічної мускулатури.

Педагог пропонує дитині виконати наступні рухи: надути щоки, посміхнутися, показати здивування, похмуритися. Якщо виконання за словесною інструкцією є для дитини неможливим, рухи виконуються за показом.

2. Будова артикуляційного апарату.

Будова артикуляційного апарату перевірялася за такими параметрами:

губи – тонкі, товсті, нормальні, наявність розщелини;

зуби – рідкі, криві, відсутність зубів, нормальні

прикус – прогенія, прогнатія, відкритий передній, відкритий бічний, нормальний;

язик – масивний, маленький, нормальний;

вуздечка – товста, укорочена, підрізана, нормальна;

тверде та м'яке піднебіння – готичне, щілина.

3. Рухливість органів артикуляційного апарату.

Вправи: «Посмішка», «Трубочка», «Віконце», покласти язик на нижню губу, підняти язик до верхньої губи, «Конячка», «Годинничок», вимовити звук [а] при широко відкритому роті.

У протоколі фіксується якість виконання мімічних та артикуляційних рухів, здатність дитини до звуконаслідування, особливості дихання, темпу мовлення, загального звучання голосу, вимови звуків.

Оцінювання виконання завдання:

3 бали – дитина виконує мімічні рухи, органи артикуляційного апарату рухливі, темп мовлення нормальний, мовленнєве дихання без особливостей;

2 бали – мімічні рухи неповні, органи артикуляційного апарату недостатньо рухливі, темп мовлення нормальний, мовленнєве дихання без особливостей;

1 бал – мімічні рухи неповні, неточні, органи артикуляційного апарату нерухливі, темп мовлення або пришвидшений або сповільнений, мовленнєве дихання не сформовано;

0 балів – дитина не виконує мімічні рухи та артикуляційні вправи.

2.2. Аналіз результатів дослідження стану сформованості мовлення дітей раннього віку

Для оцінювання виконання завдань всіх серій нами було використано бальну систему – від 0 до 3 балів. Високий, середній або низький рівень розвитку складових мовлення виявлявся відповідно до певної сумарної кількості балів за виконання всіх завдань дітьми:

високий рівень розвитку складових мовлення – 36-42 бали;

середній рівень розвитку складових мовлення – 22-35 балів;

низький рівень розвитку складових мовлення – 0-21 бал.

Кількісний аналіз виконання всіх завдань дітьми представлений у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Рівень розвитку складових мовлення

Дитина		Аліса	Всеволод	Матвій
Завдання				
Серія 1	Завдання 1	2	2	3
	Завдання 2	3	2	2
	Завдання 3	2	2	2
	Завдання 4	2	1	2
Серія 2	Завдання 1	2	1	1
	Завдання 2	2	1	1
Серія 3	Завдання 1	2	1	1
	Завдання 2	1	1	1
	Завдання 3	1	1	1
Серія 4	Завдання 1	1	0	1
Серія 5	Завдання 1	0	0	0
	Завдання 2	0	0	0
	Завдання 3	1	0	1
Серія 6	Завдання 1	0	0	0
Загальна кількість балів		19	12	16
Рівень		низький	низький	низький

Аналіз результатів, що наведені в таблиці, показує, що діти виявили низький рівень розвитку складових мовлення.

Також нами проведено якісний аналіз кожного рівня:

високий рівень розвитку складових мовлення – дитина виконує більшу кількість інструкцій, у тому числі з прийменниками; показує на прохання безпомилково предметні картинки, спираючись на функціональне призначення предметів, картинки із зображенням дій; диференціює предмети за кількістю (однина-множина, один-багато); дитина визначає безпомилково близькі за звучанням звуконаслідування та слова, вимовляє основні звуконаслідування; називає слова, що позначають іграшки, одяг, частини тіла, основні кольори, розмір предметів та певні дії; повторює слова різної складової структури; називає дії, які виконують іграшки; розповідає вірш, у дитини наявне фразове мовлення; дитина використовує речення, правильно граматично їх оформлює, використовує прийменники; виконує мімічні та артикуляційні рухи, точно, в повному обсязі, темп мовлення нормальний, мовленнєве дихання без особливостей.

середній рівень розвитку складових мовлення – дитина виконує меншу кількість інструкцій, інструкції з прийменниками викликають у дитини утруднення; показує не всі предметні картинки, спираючись на функціональне призначення предметів; з помилками диференціює предмети за кількістю (однина-множина); дитина припускається помилок під час визначення близьких за звучанням звуконаслідувань та слів, вимовляє деякі звуконаслідування; частково називає слова, що позначають іграшки, одяг, частин тіла, кольори, розмір предметів та певні дії; повторює двоскладові та трискладові слова з відкритими складами та односкладові слова; називає прості дії, які виконують іграшки; розповідає вірш, у дитини наявні окремі слова; дитина використовує речення, припускається граматичних помилок, не використовує прийменники; мімічні рухи неповні, органи артикуляційного апарату недостатньо рухливі, темп мовлення нормальний, мовленнєве дихання без особливостей.

Високого та середнього рівня розвитку складових мовлення не виявила жодна дитина.

Усі діти під час первинного обстеження виявили низький рівень розвитку складових мовлення, основними показниками якого є такі, що:

діти виконали деякі із запропонованих дорослим інструкцій, проте інструкції з прийменниками викликали у дітей певні труднощі (діти або виконували завдання неправильно, або не виконували його взагалі);

діти не знають функціональне призначення деяких предметів, таких як окуляри, голка з ниткою, ножиці;

діти з помилками диференціюють предмети за кількістю (однина-множина);

діти припускаються великої кількості помилок під час визначення близьких за звучанням звуконаслідувань та слів, вимовляють окремі звуконаслідування;

словник дітей значно зменшений, діти називають окремі слова, що позначають іграшки (лялька, машинка, м'яч), одяг (шапка, штани, куртка, частин тіла (рука, нога, ніс, очі), дії (спить, їсть); кольори та розмір не називають;

слова, що використовують діти мають вигляд звукокомплексів або звуконаслідувань, діти використовують жести;

діти повторюють частково двоскладові слова з відкритими складами;

діти не розповідають вірші;

діти майже не використовують речення, припускаються граматичних помилок, не використовують прийменники;

мімічні рухи, що виконують діти, неповні, неточні, органи артикуляційного апарату нерухливі, темп мовлення дітей або пришвидшений, або сповільнений, мовленнєве дихання не сформовано.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Дослідження відбувалось на базі науково-практичного центру кафедри логопедії Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка з жовтня 2021 року по жовтень 2022 року.

Нами було проведене обстеження розвитку складових мовлення, від яких залежить формування мовленнєвих умінь дітей раннього віку.

Методичною основою обстеження дитини раннього віку стали методичні рекомендації щодо обстеження дітей дошкільного віку, що розроблені О. А. Стребелевою.

Обстеження складових мовлення дітей раннього віку включало 6 серій, що спрямовані на визначення рівня розуміння дитиною зверненого мовлення, сформованості фонематичного слуху, розвитку словника іменників, дієслів та прикметників, стану складової структури слів, рівня розвитку активного мовлення, стану артикуляційного апарату і звуковимови. Оцінювання виконання завдань кожної серії відбувалось за кількісними та якісними показниками.

Аналіз результатів дає можливість говорити про те, що діти орієнтуються в назвах іграшок, частин тіла, розуміють слова-дії, проте змішують близькі поняття. Розуміння категорій однини та множини іменників викликало в дітей труднощі. Завдання, що передбачали виконання дітьми мовленнєвих інструкцій, також викликало в дітей труднощі, особливо – інструкції з прийменниками. Обстеження показало, що в дітей є в наявності голосні звуки та звуки раннього онтогенезу, має місце пом'якшення звуків. У мовленні діти користуються окремими словами, звуконаслідуваннями та звукокомплексами, використовують жести. Складова структура є порушеною. Словниковий запас дітей обмежений словами, що позначають знайомі для дітей предмети, дії.

Несформованим є фонематичний слух та моторна сфера. Об'єм артикуляційних та мімічних рухів є недостатнім, їх виконання нечітким, неповним. Діти нібито шукали необхідну артикуляцію.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЗМІСТ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ У ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

3.1. Методика формування мовленнєвих умінь засобом казкотерапії у дітей раннього віку з порушеннями мовлення

Аналіз науково-педагогічної літератури дає можливість зробити висновок про те, що мовлення дітей на третьому році життя активізується, удосконалюється розуміння мовлення дорослих, звуковимова, розвивається словник, засвоюється граматична складова мовлення, розвиток діалогічне мовлення. Означений процес здійснюється поступово і послідовно, відповідно до віку та особливостей розвитку дошкільників.

Зростання кількості дітей з мовленнєвими порушеннями зумовлює необхідність розробки ефективних методів та прийомів формування мовленнєвих умінь дітей в ранньому віці.

На сучасному етапі розвиток логопедії як науки відбувається у міждисциплінарних зв'язках. Тому поряд із традиційними методиками корекції активно починають використовуватися інноваційні логокорекційні методики, які підвищують ефективність корекційної роботи з дітьми з різноманітними порушеннями мовленнєвого розвитку [5].

Ураховуючи дані обстеження дітей раннього віку з порушеннями мовлення та спираючись на результати аналізу науково-методичної літератури нами було розроблено методику формування мовленнєвих умінь дітей даної категорії засобом казкотерапії.

Нами враховано, що процес оволодіння мовою та мовленням залежить від вікових та індивідуальних особливостей дошкільників, соціальної ситуації їхнього розвитку, проектування розвивально-комунікативного мовленнєвого

середовища, використаних педагогічних технологій, що спрямовані на формування мовленнєвих умінь дитини – фонетичних, фонематичних, лексичних, граматичних, діалогічних, монологічних, комунікативних [31].

Казку як засіб формування мовленнєвих умінь в дітей раннього віку ми обрали тому, що вона, на нашу думку, допомагає розвивати пізнавальні здібності дітей (кожна казка знайомить дитину з новим), формувати та вдосконалювати вміння встановлювати прості причинно-наслідкові зв'язки («пошук» відповіді на запитання, наприклад, «Чому дід сам не зміг витягнути ріпку?», «Чому лисиця з'їла Колобка?», «Чому порвалася рукавичка?»), засвоювати соціальні норми поведінки та взаємовідносин з іншими людьми (наприклад, якщо щось не можеш зробити сам – витягнути ріпку, можна попросити про допомогу – покликати рідних, разом легше і справу робити) та розвивати всі сторони мовленнєвої функціональної системи і мовленнєві вміння в цікавій для дитини формі (привітання, прощання, прислів'я, жарти, примовки тощо).

Казка – це особливий вид літературного твору, дуже важливий елемент культури кожного народу. Казка сильніше за інші засоби розвиває мову і мислення дітей, через це її доцільно широко використовувати в корекційно-розвитковому процесі, враховуючи вікові особливості дошкільнят. Представляючи собою один із жанрів фольклору, казка є «головним джерелом принципів виховання, що склалися в культурі різних народів, його особистісних релігійно-міфологічних основ» [51].

Казка містить в собі сюжети, теми, персонажі, які є характерними для певного народу; в ній відображується весь історичний і культурний досвід даного етносу. У зв'язку з цим можна говорити про те, що казка наділена великим соціальним і особистісно-педагогічним потенціалом. Через казку дитина може зрозуміти закони світу, в якому він народився і живе.

З дітьми раннього віку, які мають відхилення в мовленнєвому розвитку, казка може бути використана як засіб формування мовленнєвих умінь.

Казка була обрана нами тому, що вона є для дитини способом пізнання світу, образним зображенням реального, того, що відбувається в житті, за допомогою казки і дітей є можливість зрозуміти деякі життєві явища. Ми врахували те, що діти дошкільного віку є гарними слухачами, а казки, зазвичай, розповідають.

Як вже було зазначено раніше, участь у дослідженні взяли три дитини. Сформовано було одну групу, з якою ми працювали. Результативність корекційної роботи та реалізації розробленої методики оцінювалась нами шляхом співставлення даних, що ми отримали під час констатувального та контрольного етапів дослідження, проведення бесід з батьками та анкетування батьків.

Метою формувального етапу дослідження стало: формування мовленнєвих умінь у дітей раннього віку з порушеннями мовлення.

Нами були сформульовані наступні завдання:

1) розвиток і корекція психофізіологічної основи мовленнєвих умінь (розвиток фізіологічного і мовленнєвого дихання, просодичних компонентів мовлення, слухового сприймання, фонематичного слуху, артикуляційної моторики, розвиток дрібної моторики, розвиток загальної моторики, розвиток сенсорних відчуттів);

2) удосконалення імпресивного мовлення;

3) збагачення та активізація словника з метою забезпечення вербального спілкування;

4) формування фразового мовлення;

5) розвиток когнітивних процесів (пам'ять, мислення, уява, увага);

6) розвиток емоційного спілкування з дорослим.

Корекційна робота з формування мовленнєвих умінь дітей раннього віку передбачає дотримання наступних *принципів*:

принципу систематичності й послідовності (використання казок та виконання ігрових завдань відбувалося послідовно та систематично; спочатку

дітям пропонували казки із нескладним сюжетом, обмеженою кількістю дійових осіб, порівняно невеликим обсягом);

принцип системності (вплив на всі сторони мовленнєвої функціональної системи під час проведення корекційно-розвиткової роботи);

принцип наочності (використання на заняттях предметних картинок, ілюстрацій, аудіозаписів, відеозаписів, іграшок, масок, пальчикового театру тощо);

принцип доступності навчання (врахування природних особливостей й можливостей дітей раннього віку, враховували індивідуальних особливостей кожної дитини);

принцип національної спрямованості розвитку мовлення (використання українських народних казок, української лексики (глечик, борошно, житло, полумисок, припічок, стріха, ослін, хлів, кухоль);

принцип виразності мовлення (використання епітетів, метафор, порівнянь тощо, вживання різних типів інтонації, темпу мовлення, голосного оформлення висловлювань);

принцип врахування провідного виду діяльності (використання на всіх без виключення заняттях різних видів ігрової діяльності дітей).

Корекційно-розвиткова робота з дітьми раннього віку в умовах науково-практичного центру кафедри логопедії СумДПУ імені А. С. Макаренка здійснювалась з грудня 2021 року по липень 2022 року. Кожного тижня проводилось два індивідуальних заняття за розкладом, що був погоджений з батьками. У січні та лютому 2022 року корекційна робота здійснювалась у кабінеті науково-практичного центру кафедри логопедії, тривалість одного заняття складала 20-30 хвилин в залежності від індивідуальних особливостей дитини, настрою, налаштування на заняття. У період з квітня по червень заняття проходили у форматі дистанційного навчання, тривалість таких занять складала до 20 хвилин, деякий матеріал батьки доопрацьовували самостійно з урахуванням наших рекомендацій. Головним для нас було – створення

комфорту під час заняття, підтримування позитивного емоційного фону та гарного настрою.

Під час розробки методики нами визначені види умінь, які необхідно сформувавши в дітей раннього віку.

Уміння слухати: уміння прислуховуватися до зверненого мовлення, розуміти запитання та відповідати на запитання, уважно слухати, коли щось читають або розповідають, що, в свою чергу, активізує і розвиває внутрішню слухомовленнєву пам'ять дитини.

Граматичні уміння: уміння правильно вживати відмінкові закінчення, використовувати однину і множину іменників, дієслова в однині та множині використовувати прості прийменники.

Лексичні уміння: правильно добирати іменники, дієслова та прикметники зі свого словникового запасу, уміння правильно добирати та використовувати слова відповідно до ситуації, що сприяє й формуванню мовленнєвої культури особи.

Уміння зв'язного мовлення: уміння звертатися до інших у різних формах (наказ, заборона, дозвіл, скарга, заклик, наслідування), про щось повідомляти іншій особі, слухати, відповідати на запитання, формулювати запитання, осприяє розвитку вербально-образного компоненту мовлення та здатності до спілкування, розуміння, діалогу.

Уміння виразного мовлення: уміння використовувати різні види інтонації, говорити гучно, тихо, пошепки, показувати різний настрій, говорити в різному темпі.

Також ми виділили напрями корекційної роботи, які відповідають визначеним нами видам мовленнєвих умінь:

- 1) формування вміння слухати;
- 2) формування граматичних умінь;
- 3) формування лексичних умінь;
- 4) формування умінь зв'язного мовлення;
- 5) формування умінь виразного мовлення.

Казки, що були обрані нами:

- «Ріпка» (рос. нар. казка, обр. І. Франка);
- «Колобок» (укр. нар. казка);
- «Вовк і семеро козенят» (обр. Н.Забіли);
- «Рукавичка» (укр. нар. казка);
- «Кіт та півник» (обр. Н.Забіли);
- «Маша і ведмідь» (рос. нар. казка, обр. М. Булатова);
- «Ведмідь і павучок» (укр. нар. казка);
- «Лисичка-сестричка» (укр. нар. казка);
- «Про двох цапків» (укр. нар. казка, обр. М. Коцюбинського);
- «Три ведмеді» (рос. нар. казка) тощо.

Під час формувального етапу дослідження нами використані наступні засоби:

- картинний матеріал (сюжетні ілюстрації, предметні картинки із зображенням героїв та атрибутів, пазли);
- ляльковий театр;
- пальчиковий театр;
- іграшковий матеріал (тварини, ляльки, предмети побуту);
- покидьковий матеріал;
- природний матеріал;
- відео казки;
- фарби, пластилін.

Формування мовленнєвих навичок передбачає наявність автоматизованих дій дитини з мовним лексичним, фонетичним, граматичним, діалогічним, монологічним матеріалом, матеріалом виразного мовлення. Нами враховано, що мовленнєві вміння формуються на основі застосування педагогом мовних моделей, мовленнєвих зразків, інструкцій спочатку в супроводі наочності, зовнішніх опор, а потім у внутрішньому плані, що сприяє ефективному формуванню мовленнєвих навичок у дітей раннього віку.

Формування вміння слухати

Казка є таким засобом, що змушує дитину слухати, вона зацікавлює дитину. Тому формування вміння слухати відбувалось протягом всіх занять, на яких використовувалась казка. Необхідно звернути увагу на те, що ми для себе визначили певні умови роботи з казкою (її розповідання або читання), які сприяють вдосконаленню вміння дітей слухати.

1. Дитині має бути цікаво. У батьків ми дізнавалися, які теми найбільше цікавлять саме їх дитину (когось – машини, трактори, літаки, когось – звірята), які казки їм найбільш подобаються. Також є діти, які взагалі не люблять слухати вірші, тому віршовані форми казок у даному випадку використовувати недоречно.

2. Під час вибору казок необхідно враховувати вік дитини, тому як дитина буде відмовлятися слухати лише тому, що вона не розуміє про що йдеться в казці, не розуміє слів, зворотів. Тому спочатку ми використовували (читали або розповідали) короткі казки, з нескладним сюжетом.

3. Обов'язковою умовою формування вміння слухати є достатня концентрація уваги. У даному випадку ми заохочували батьків удосконалювати вміння зосереджувати увагу більш тривалий час: читати дітям вдома часто й потроху, збільшуючи час.

4. Заняття мають бути не примусовими, у дитини була можливість під час заняття рухати ся по кабінету (крокувати, стрибати, ходити, сідати – вставати тощо). Заняття має асоціюватися в дитини виключно з позитивними емоціями.

Для формування та вдосконалення вміння дітей слухати ми використовували такі види роботи:

- читання казки;
- розповідання казки;
- ознайомлення з героями казок;
- опис предметів, про які розповідається в казці.

Діти вчилися оцінювати поведінку героїв, використовуючи при цьому слова «добрий», «гарний», «поганий», «злий», «красивий» та розрізняти їх за

діями (скаче – зайчик, крадеться – лисиця, перевалюється – ведмідь); розрізнявати предмети за кольором, величиною, формою (ріпка – жовта, кругла, велика) та дією (їде – карета, росте – ріпка); розрізнявати живих істот за дієсловами, що утворені від звуконаслідувань (квакає – жабка, мекають – козенята, хрокають – поросята). Також за допомогою казок дітей навчали розуміти узагальнюючі поняття («Три ведмеді» – посуд, меблі; «Ріпка» – родина; «Колобок» – тварини).

Формування лексичних умінь

Для формування лексичних умінь нам необхідно було збільшити словниковий пасивний запас дітей іменниками, прикметниками, дієсловами, а прислівниками, узагальнюючими словами, а також сприяти використанню дитиною за можливістю даних слів у власному мовленні.

Казки, перш за все, допомагають знайомити дітей із тваринним світом:

«Колобок» – лисиця, ведмідь, заєць, вовк;

«Вовк і семеро козенят» – вовк, коза, пес;

«Рукавичка» – миша, жаба, заєць, лисиця, вовк, кабан, ведмідь;

«Три ведмеді» – ведмідь;

«Маша і ведмідь» – ведмідь.

«Ріпка» – миша, собака, кішка;

«Кіт та півник» – кіт, півень, лисиця.

Дитина засвоює знання про те, що є тварини, які живуть у лісі, і є такі, які живуть поруч із людиною. Для засвоєння лексики-назв тварин ми використовували *прийом помилок* (гра «Плутанина»), коли під час розповіді казки з використанням іграшок, лялькового театру, предметних картинок або пальчикового театру, відтворюючи сюжет казки, ми в один момент вводили героя, якого в цій казці немає, наприклад, Колобок під час своєї подорожі зустрів їжачка. Дитина виправляла помилку, називаючи, яку ж тварину насправді зустрів Колобок.

Прийом перетворення казки з великими героями в казку з маленькими героями ми використали для формування словника назва дитинчат, наприклад,

бабуся спекла маленького колобка і дорогою він зустрів ні зайця, а зайченя, ні ведмедя, а ведмежа, ні вовка, а вовченя, ні лисицю, а лисеня.

Збагачення словника словами-назвами предметів одягу, посуду, меблів, продуктів також відбувалось під час слухання казок, основним прийомом був *прийом називання* даних предметів: казка «Три ведмеді» – стіл, стілець, ліжка, ложка, миска; «Ріпка» – ріпа; «Колобок» – борошно, сметана; «Маша і ведмідь» – пиріжки.

Прийом додавання предметів сприяв поповненню словникового запасу дітей словами різних категорій: дід крім ріпки посадив на городі моркву, капусту та буряк; у кімнаті ведмедів ще був диван, а на столі ще стояли чашки; бабуся додала до тіста цукор, молоко, масло.

Прийом додаткового опису героїв та предметів: з опорою на ілюстрації до казок обговорюємо, у що одягнена Марія (називаємо предмети одягу), що знаходиться біля будинку діда в казці «Ріпка» (називаємо квіти, дерева), що є у кімнаті, де живуть козенята з казки «Вовк та семеро козенят» (називаємо меблі, предмети інтер'єру).

Вправління дітей у використанні дієслів відбувається під час називання дій героїв казки – стрибає, повзе, плете, співає, біжить, хапає, спить, їсть, сідає, збирає, саджає, кличе тощо; дій, що притаманні певним предметам – посуд стоїть, одяг висить або лежить, овочі ростуть, листя росте, опадає тощо.

Збагаченню словника сприяють й римовані слова, що певним чином характеризують героя: мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігайчик, лисичка-сестричка, вовчик-братик, кабан-іклан, ведмідь-набрідь, кіт-воркіт.

Прийом сумісного розповідання казки: педагог розповідає зміст, мотивуючи дитину називати героїв, їх дії, предмети тощо. Під час такої розповіді використовують іграшковий або картинний матеріал, з опорою на який дитина називає слова. Наприклад, розповідаючи казку «Колобок», педагог виставляє або викладає на стіл іграшки або предметні картинки із зображенням

діда, баби, Колобка, зайця, вовка, ведмедя та лисиці (Біжить та й біжить дорогою, коли це назустріч йому... заєць).

Прийом багаторазового повторення допомагають використовувати такі казки, в яких герої багаторазово повторюють одні й ті самі дії: Колобок співає свою пісеньку (Я по засіку метений, Я із борошна спечений, Я від баби втік, Я від діда втік, То й від тебе втечу!), мешканці Рукавички рахують себе (Уже їх шестеро, уже так їм тісно, що й нікуди. Коли це тріщать кущі, вилазить ведмідь – та й собі до рукавички, реве й питається: - А хто-хто в цій рукавичці живе? - Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігайчик, лисичка-сестричка, вовчик-братик та кабан-іклан. А ти хто? Як вас багато! А я ведмідь-набрідь. Пустіть і мене!).

Прикметники, якими поповнюється словник дитини раннього віку здебільшого характеризують величину предмета (великий - маленький), його колір, стан, який відчуває герой (голодний, мокрий), естетичні переживання (чистий, брудний, красивий, гарний, добрий). Основним прийомом у даній роботі став *прийом опису*: ріпка – велика, кругла, жовта; Колобок – круглий, жовтий, веселий; лисиця – руда, хитра; рукавичка – тепла, м'яка.

Формування граматичних умінь

Одним із основних прийомів у роботі з формування граматичних категорій, а саме вміння використовувати прикметники жіночого та чоловічого роду, став *прийом опису*: ріпка кругла, жовта – Колобок круглий, жовтий; лисиця хитра – вовк хитрий; миша сіра, маленька – заєць сірий, маленький; дідусь – добрий, старенький, бабуся – добра, старенька.

Прийом запам'ятовування спрацьовує у випадку, коли в тексті казки часто повторюється по сюжету один й той же прийменник, що сприяє запам'ятовуванню правильності його використання: «Ріпка» – дід за ріпку, баб за діда, онука за бабу, Жучка за онуку, кішка за Жучку, миша за кішку; «Рукавичка» – хто-хто у рукавичці живе?, «Три ведмеді» – хто спав на моєму ліжку? Хто сидів на моєму стільчику?

Прийом визначення місцезнаходження об'єктів сприяв використанню дитиною в мовленні простих прийменників «на», «у (в)», «за», «по»: спав на ліжку, сидів на стільчику, живе у рукавичці, поклала на віконце, сидів на пеньку, котиться по доріжці, за лісом, за парканом.

Прийом запитань був одним із провідних приймів під час формування граматичних умінь дітей раннього віку. Після повторного прослуховування казки з опорою на ілюстрацію педагог ставив дітям запитання, відповіді на які були короткими та вимагали використання правильної граматичної форми використання відмінків, числа та роду: Що посадив дід? – Ріпку. Яка виросла ріпка? – Велика. Кого погукав дід? – Бабу.

Ми проводили вправи на розрізнювання дітьми живих істот за дієсловами, що утворені від звуконаслідувань, та вправляли дітей в умінні диференціювати однину та множину дієслів та іменників і в умінні вживати іменники в однині та множині: квакає – жаба, квакають – жаби; мекає – коза, мекають – кози. Тут нами використаний *прийом утворення нових слів*. Даний прийом допоміг у вправлянні дітей в уміння використовувати слова-назви дитинчат тварин: козеня – козенята, кошеня – кошенята, цуценя – цуценята, теля – телята.

У багатьох казках герої-тварини присутні в одній одиниці. Тут доцільним став *прийом порівняння*: бабуся спекла Колобка – бабуся спекла Колобків; в рукавичку просилися заєць, ведмідь, вовк тощо – в рукавичку просилися зайці, ведмеді, вовки тощо.

Формування умінь зв'язного мовлення

Прийом запитань був використаний під час навчання дітей сприймати речення різні за структурою (прості і складні) та формування вміння будувати речення. Спочатку педагог розповідав казку без опори на ілюстрацію, другий раз вже з опорою на ілюстрацію. Слід зазначити, що у всіх реченнях тексту казки був правильний порядок слів, іменники використані були в різних відмінках. Після прослуховування казки педагог ставить запитання дитині за змістом казки, дитина за допомогою дорослого або використовуючи ляльковий

театр або іграшковий матеріал відповідає на запитання. Педагог стимулює дитину до того, щоб вона давала поширену відповідь. Якщо дитині складно це зробити, педагог надавав допомогу: розпочинав відповідь, уточнював запитання, додавав потрібні слова, надавав зразок відповіді.

Прийом запитань був одним із провідних під час формування в дітей раннього віку мовленнєвих умінь тому що діалог є основною формою спілкування дітей даної вікової категорії.

В казках зустрічаються звернення до інших в різних формах: наказ, заборона, дозвіл, скарга, заклик, наслідування. Ми вправляли дітей у використанні даних форм спілкування, що мають ситуативний характер, використовуючи *прийом наслідування*: після прослуховування казки педагог пропонував дітям допомогти розповісти казку, під час такої допомоги діти наслідували пряму мову героїв, відтворюючи певне звернення.

Прийом реконструкції передбачав відтворення дітьми з допомогою педагога сюжету казки. Виконували ми це з використанням іграшкового та покидькового матеріалу. Педагог розповідав казку, потім пропонував дитині разом з ним пригадати героїв, події казки, розповісти разом з ним казку ще раз, розташовуючи на столі всі необхідні об'єкти та суб'єкти: хата, ляльки бабусі та дідуся у хаті, Колобок на вікні, ліс (дерева, доріжка, пеньок, шишки), іграшки зайця, лисиці, ведмедя, вовка. Також ми пропонували дітям малювати або зліпити деякі предмети.

Пазли є цікавим засобом навчання та розвитку дітей раннього віку, тому ми не могли їх не застосувати. Під час переказу казки з допомогою логопеда дитина одночасно викладала сюжетні картинки із зображенням певної події казки в необхідній послідовності, будувала ланцюжок, складала пазли в довжину.

Прийом інтерв'ювання допоміг нам підтримувати з дітьми діалоговий формат на занятті. Н. Гавриш зазначала, використання даного прийому вимагає від педагога вміння слухати дитину, підтримувати найменші спроби малюка говорити, підтримувати цю ініціативу. Наприклад, ми обговорювали такі

питання: Як би ти загубив рукавичку, що б ти зробив? Як би ти сам зустрів зайця, що ти йому сказав би? Який зайчик в казці «Колобок»? Як ти думаєш, кого заєць хотів би зустріти?

Формування умінь виразного мовлення

Прийом наслідування був використаний нами під час навчання дітей сприймати речення різні за інтонацією (за типом висловлювання) та відтворювати їх, коли дитина, на прохання педагога, розповідала казку разом з педагогом після її прослуховування (переказувала).

Це прийом використаний й під час відтворення речень, словосполучень, слів, виразів, звернень тощо в різному темпі (швидко, повільно, пришвидшуючи та сповільнюючи) та з різною силою голосу (тихо, голосніше, голосно).

Доцільним став й *прийом співів*, що допомагав нам у формуванні вмінь керувати темпом мовлення, керувати голосом, наслідувати, відтворювати інтонацію, а також був незамінним засобом формування правильної звуковимови та дикції.

З метою формування умінь виразного мовлення ми використовували віршовані тексти казок. Також з дітьми заучували шляхом багаторазового повторення певні вирази, пісні, діалоги, фрази, що часто повторювалися в тексті.

3.2. Аналіз результатів впровадження методики формування мовленнєвих умінь засобом казкотерапії у дітей раннього віку з порушеннями мовлення

На контрольному етапі дослідження після реалізації розробленої нами методики використання казки у колекційному процесі формування мовленнєвих умінь дітей раннього віку нами проведено повторне обстеження дітей та з'ясовано рівень розвитку складових мовлення.

Для обстеження дітей було також використано методичні рекомендації щодо обстеження дітей дошкільного віку, що розроблені О. А. Стребелевою.

Показники рівнів розвитку складових мовлення як основи формування мовленнєвих умінь у дітей раннього віку застосовані такі самі як й на констатувальному етапі дослідження. Результати повторного обстеження дітей представлені в таблиці 3.1 та на рис. 3.1.

Таблиця 3.1.

Рівень розвитку складових мовлення

Дитина		Аліса	Всеволод	Матвій
Серія 1	Завдання 1	3	3	3
	Завдання 2	3	3	3
	Завдання 3	2	3	2
	Завдання 4	3	3	2
Серія 2	Завдання 1	2	1	2
	Завдання 2	2	2	2
Серія 3	Завдання 1	2	2	3
	Завдання 2	2	2	3
	Завдання 3	2	1	2
Серія 4	Завдання 1	2	1	2
Серія 5	Завдання 1	2	2	2
	Завдання 2	1	1	2
	Завдання 3	1	1	1
Серія 6	Завдання 1	1	1	1
Загальна кількість балів		28	26	30
Рівень		середній	середній	середній

Аналіз результатів, що наведені в таблиці, показує, що всі діти досягли середнього рівня розвитку складових мовлення. Аліса отримала на 9 балів більше ніж на констатувальному етапі дослідження, Всеволод – на 14, Матвій – на 14 (Рис. 3.1.).

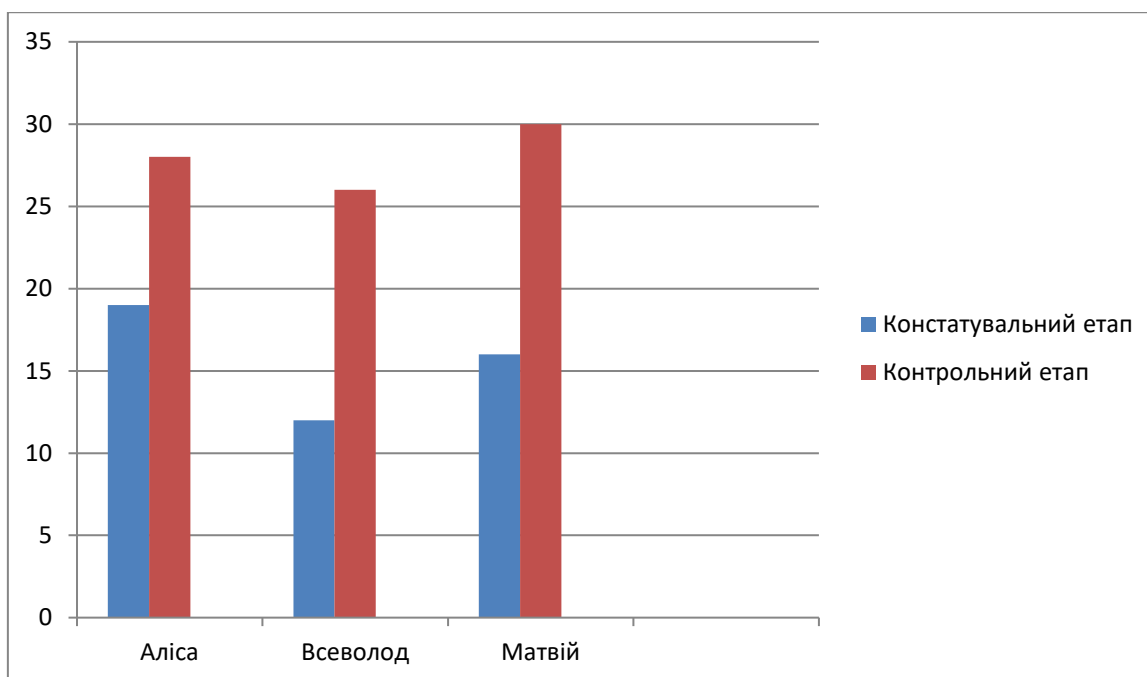

Рис. 3.1. Виконання завдань дітьми на констатувальному та контрольному етапах дослідження.

На контрольному етапі дослідження нами було проведено бесіди з батьками дітей щодо мовленнєвої активності дітей, бажання та вміння слухати, коли дітям читають або розповідають, мотивації до мовленнєвої діяльності, збільшення словникового запасу та вдосконалення граматичної складової мовлення. Аналіз результатів дає підстави говорити про задоволення батьків якістю проведення занять, змістом, використаним дидактичним мовленнєвим та наочним матеріалом. Батьки оцінили корекційну роботу на високому рівні.

Також батьки на наше прохання заповнили анкети щодо задоволеності отриманих корекційних послуг. Узагальнені результати анкетування батьків представлені в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

Оцінювання батьками корекційної роботи

Параметри	Ні	Частково	Так
Бажання дитини відвідувати заняття в науково-практичному центрі			3
Врахування індивідуальних особливостей дитини під час корекційної роботи			3
Доречність використання казки на корекційних заняттях			3
Зворотній зв'язок з батьками, зрозумілість наданих консультацій			3
Підвищення мовленнєвої активності дитини		1	2
Бажання дитини слухати казки, оповідання, вірші			
Сформованість граматичних умінь дитини		2	1
Сформованість лексичних умінь дитини			3
Сформованість умінь зв'язного мовлення (діалогічного)		1	2
Сформованість умінь зв'язного мовлення (діалогічного) монологічного			3
Сформованість умінь виразного мовлення		3	

Проведення якісного аналізу дає більш зрозумілу та чітку картину щодо визначення ефективності розробленої нами методики використання казки під час формування мовленнєвих умінь у дітей раннього віку з порушеннями мовлення.

У порівнянні з результатами констатувального етапу дослідження діти безпомилково стали користуватися формами однини та множини іменників (машина – машини, лялька – ляльки, ягода – ягоди, м'яч – м'ячі), труднощі викликали нові слова, які є ще невідомими для дітей. Також діти правильно вживають форму родового відмінку однини іменників з прийменником та без (у мами, у тата, у мене, не стало собаки, кішки, кози). На контрольному етапі дослідження діти здебільшого вживали іменники в називному відмінку. Діти використовують прийменники *на*, *у* (в). слід зазначити, що йдеться про слова, які є в активному мовленні дитини, слова, які дитина вміє вимовляти чітко або

зі збереженням ритмічного малюнку слова (зберігаючи складову структуру слова).

Результати повторного обстеження, спостереження за дітьми та аналіз бесіди з батьками дають можливість говорити про збільшення словника дітей (як активного, так пасивного). Лексичні уміння сформовані на середньому рівні. Діти знають не тільки назви іграшок, частин тіла, одягу, посуду, меблів, тварин тощо та предметів побуту, предметів, що дитина часто бачить та з якими діє, а й назви предметів, що відносяться до різних видових категорій (транспорт, дерева, квіти, птахи, овочі, фрукти тощо).

Показовим є поява в активному мовленні дітей прикметників, що позначають колір (білий, жовтий, синій, червоний, зелений), величину (великий, маленький), якість (холодний, гарячий, солодкий, смачний, кислий). Проте багатоскладові слова (червоний, зелений, солодкий тощо) діти спотворюють (цений, зений, сьодкі). Значно зменшилась кількість звуконаслідувань, звукокомплексів, якими діти замінювали певні слова. Необхідно звернути увагу на те, що слова, які вже були в активному мовленні дитини, діти використовували адекватно до ситуації на занятті або у повсякденному спілкуванні.

Уміння звертатися до інших людей у різних формах також сформовані в дітей на достатньому (середньому) рівні. Найкраще з усіх форм сформованою виявилася форма заклику (йдемо, купимо, намалюємо тощо) та наказу (закрий, дай, намалюй тощо). Також діти залюбки в межах своїх мовленнєвих можливостей розповідали про себе, але через відсутність чіткості у вимові звуків та сформованості складової структури частково зрозумілість таких повідомлень була невисокою. Батьки відмічали, що діти навчилися слухати, коли їм читають або розповідають у віршованій формі та прозаїчні тексти, що, відповідно, впливає на формування граматичних та лексичних умінь (збагачення словника та несвідоме опанування правилами граматики). Діти будують прості речення, відповідають на запитання, намагаються формулювати запитання.

У дітей на більш високому рівні сформовано вміння слухати, не перебиваючи іншого, характерним стало чергове звернення один до одного, коли один ставить запитання, інший слухає, а потім відповідає, тобто формується яскраво виражена форма діалогу.

На достатньому (середньому) рівні сформовані й уміння виразного мовлення. Діти використовують відповідно віку розповідну та частково питальну і окличну інтонації, набувають навичок говорити тихо та голосно, повільно та швидко. Складнішим для дітей є уміння голосом відтворювати («показувати») настрій.

Аналіз представлених вище результатів дає підстави стверджувати, що запропонована система формування мовленнєвих умінь (уміння слухати, лексичних умінь, граматичних умінь, умінь зв'язного мовлення, виразного мовлення) дітей раннього віку в процесі індивідуальної корекційно-розвиткової роботи в умовах науково-практичного центру кафедри логопедії Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка є ефективною та може використовуватися у роботі дітьми даної вікової категорії.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Після проведеного нами обстеження дітей раннього віку з порушеннями мовлення було розроблено методику формування мовленнєвих умінь дітей даної категорії засобом казкотерапії.

Казку як засіб формування мовленнєвих умінь в дітей раннього віку обрано через низку причин: казка допомагає розвивати пізнавальні здібності дітей, формувати та вдосконалювати вміння встановлювати прості причинно-наслідкові зв'язки, засвоювати соціальні норми поведінки та взаємовідносин з іншими людьми, розвивати всі сторони мовленнєвої функціональної системи і мовленнєві вміння в цікавій для дитини формі.

Сформовано було одну групу (три дитини), з якою ми працювали. Результативність корекційної роботи оцінювалась шляхом співставлення даних, що ми отримали під час констатувального та контрольного етапів дослідження, проведення бесід з батьками та анкетування батьків.

Метою формувального етапу дослідження стало: формування мовленнєвих умінь у дітей раннього віку з порушеннями мовлення.

Корекційна робота з формування мовленнєвих умінь дітей раннього віку передбачає дотримання принципів систематичності й послідовності, системності, наочності, доступності навчання, національної спрямованості розвитку мовлення, виразності мовлення, врахування провідного виду діяльності.

Корекційно-розвиткова робота з дітьми раннього віку в умовах науково-практичного центру здійснювалась з листопада 2021 року по липень 2022 року.

Під час формувального етапу дослідження нами використані різноманітні засоби: картинний матеріал, ляльковий театр, пальчиковий театр, іграшковий матеріал, покидьковий матеріал, відео казки, фарби, пластилін, конструктор лего.

Під час розробки методики нами визначені види умінь, які необхідно сформувати в дітей: уміння слухати, граматичні уміння, лексичні уміння, уміння зв'язного мовлення, уміння виразного мовлення.

Також ми виділили напрями корекційної роботи: формування вміння слухати; формування граматичних умінь; формування лексичних умінь; формування умінь зв'язного мовлення; формування умінь виразного мовлення.

Для формування вищезазначених умінь нами використані різноманітні прийоми: прийом помилок, прийом перетворення, прийом називання, прийом додавання, прийом додаткового опису, прийом сумісного розповідання, прийом багаторазового повторення, прийом опису, прийом запам'ятовування, прийом визначення місцезнаходження об'єктів, прийом запитань, прийом утворення нових слів, прийом порівняння, прийом наслідування, прийом реконструкції, пазли, прийом співів,

Після реалізації розробленої нами методики використання казки у корекційному процесі формування мовленнєвих умінь дітей раннього віку нами проведено повторне обстеження дітей та з'ясовано рівень розвитку складових мовлення.

Аналіз результатів показує, що всі діти досягли середнього рівня розвитку складових мовлення.

На контрольному етапі дослідження нами було проведено бесіди з батьками дітей. Аналіз результатів дає підстави говорити про задоволення батьків якістю проведення занять, змістом, використанням дидактичним мовленнєвим та наочним матеріалом. Батьки оцінили корекційну роботу на високому рівні.

Проведення якісного аналізу дає більш зрозумілу та чітку картину щодо визначення ефективності розробленої нами методики використання казки під час формування мовленнєвих умінь у дітей раннього віку з порушеннями мовлення.

ВИСНОВКИ

1. Нами здійснений аналіз науково-методичної літератури, на основі якого ми дійшли висновку, що мовленнєві вміння – це здатність людини здійснювати мовленнєву діяльність, спілкуватися на основі засвоєних людиною норм і правила мови, сукупності мовленнєвих дій, операцій, навичок. У тому випадку, коли дитина вміє побудувати речення та самостійно реалізувати власне висловлювання, довільно та усвідомлено здійснювати вибір сполучень мовленнєвих операцій (навичок) залежно від співрозмовника, мети і ситуації спілкування, можна говорити, що в неї сформовані відповідні мовленнєві вміння, які вона може використати для комунікації (спілкування) або передачі інформації.

Визначено причини труднощів у мовленнєвій діяльності дітей раннього віку: недостатній розвиток потреби в спілкуванні; відсутність установки на контакт, на відповідну реакцію у взаємодії з іншою людиною; невиразність засобів спілкування.

У формуванні всіх психічних функцій дитини надзвичайно важливу роль відіграє формування мовленнєвих навичок та розвиток мовлення у ранньому віці, оскільки відсутність мовлення негативно відбивається на всіх аспектах життя дитини.

2. З метою визначення необхідності розробки методики формування мовленнєвих умінь у дітей раннього віку нами здійснено вивчення рівня сформованості складових мовлення (розуміння мовлення, лексики, граматики, зв'язного мовлення, виразності мовлення) як основи формування мовленнєвих умінь у дітей раннього віку. Дослідження відбувалось на базі науково-практичного центру кафедри логопедії Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка з жовтня 2021 року по жовтень 2022 року.

Методичною основою обстеження дитини раннього віку стали методичні рекомендації щодо обстеження дітей дошкільного віку, що розроблені О. А. Стребелевою. Обстеження складових мовлення дітей раннього віку включало 6

серій, що спрямовані на визначення рівня розуміння дитиною зверненого мовлення, сформованості фонематичного слуху, розвитку словника іменників, дієслів та прикметників, стану складової структури слів, рівня розвитку активного мовлення, стану артикуляційного апарату і звуковимови.

Аналіз результатів дає можливість говорити про те, що діти орієнтуються в назвах предметів, якими часто оперують, словниковий запас дітей обмежений словами, що позначають знайомі для дітей предмети, дії. Розуміння граматичних категорій, що має бути сформовано у дітей даного віку, мовленнєвих інструкцій викликало труднощі. У мовленні діти користуються окремими словами, звуконаслідуваннями та звукокомплексами, активно використовують жести.

Все вищезазначене дало підстави говорити про необхідність розробки методики формування мовленнєвих умінь у дітей раннього віку.

3. Для ефективної реалізації методики формування мовленнєвих умінь у дітей раннього віку як засіб нами обрано казку як один із основних елементів життя дитини.

Корекційна робота з формування мовленнєвих умінь дітей раннього віку передбачала дотримання принципів систематичності й послідовності, системності, наочності, доступності навчання, національної спрямованості розвитку мовлення, виразності мовлення, врахування провідного виду діяльності.

Нами визначені види умінь, які необхідно було сформувати в дітей: уміння слухати, граматичні уміння, лексичні уміння, уміння зв'язного мовлення, уміння виразного мовлення; відповідно були визначені напрями корекційної роботи: формування вміння слухати; формування граматичних умінь; формування лексичних умінь; формування умінь зв'язного мовлення; формування умінь виразного мовлення.

Для формування вищезазначених умінь нами використані різноманітні прийоми: прийом помилок, прийом перетворення, прийом називання, прийом додавання, прийом додаткового опису, прийом сумісного розповідання, прийом

багаторазового повторення, прийом опису, прийом запам'ятовування, прийом визначення місцезнаходження об'єктів, прийом запитань, прийом утворення нових слів, прийом порівняння, прийом наслідування, прийом реконструкції, пазли, прийом співів,

Після реалізації розробленої нами методики використання казки у корекційному процесі формування мовленнєвих умінь дітей раннього віку нами проведено повторне обстеження дітей та з'ясовано рівень розвитку складових мовлення.

Аналіз результатів показує, показники розвитку складових мовлення дітей раннього віку показали позитивну динаміку. Бесіди з батьками дітей засвідчили про задоволення батьків результатами корекційної роботи та використання у цьому процесі казки.

Отже, розроблена та впроваджена нами методика використання казки під час формування мовленнєвих умінь у дітей раннього віку з порушеннями мовлення дала позитивний результат. Мету дослідження досягнуто.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аль-Хамадані Н. Д. Організація інклюзивного середовища в дошкільному навчальному закладі. *Система надання освіти дітям з особливими потребами в умовах сучасного навчального закладу*. Лисичанськ : ФОП Пронькіна К. В. 2016. С.10-12.

2. Атрощенко Т. О. Підготовка майбутнього вихователя до формування мовленнєвої компетентності дошкільника в процесі різних режимних моментів в ДНЗ. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2013. №10. С.24-32.

3. Базовий компонент дошкільної освіти (державний стандарт дошкільної освіти). Нова редакція. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovo%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

4. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / М-во освіти і науки України, Акад. пед. науки України; наук. ред.. та упоряд. О. Л. Кононко. К.: Світич, 2008. Книжковий куточок в дошкільному закладі URL : <http://ped-kopilka.com.ua/blogs/natalja-aleksevna-petrova/knizhnyi-ugolok-v-doshkolnom-uchrezhdeni.html>

5. Богданова І.П. Корекційний потенціал казкотерапії в процесі формування зв'язного мовлення дітей із системними порушеннями мовлення URL : <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/15580/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%20%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BF%D1%96%D1%97%20%D0%B2%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%96%20%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B7%D0%B2%27%D1%8F%D0%B7%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F>

[%20%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%B9%20%D1%96%D0%B7%20%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%B8%20%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%88%D0%B5%D0%BD%D1%8F%D0%BC%D0%B8%20%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf?sequence=2](#)

6. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика : Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах. Підручник / За ред. А. М. Богуш. Друге видання, доповнене. К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. 704 с.

7. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Монографія. К.: Видавничий Дім «Слово». 2004.

8. Богуш А. М. Педагогічні виміри Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі. Монографія. Видання 2-е, допрацьоване, доповнене. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2018. \ 392 с.

9. Богуш А.М., Трифонова О.С., Кисельова О.І., Горіна Ж.Д., Черкасов М.П. Формування мовної особистості на різних вікових етапах : монографія. Одеса : ПНЦ АПН України, 2008. 271 с.

10. Братіца Х. Ігри та вправи для стимуляції мовленнєвого розвитку дітей раннього віку із ОМЗ. *Сучасне дошкільня: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку*. Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція студентів, магістрів та молодих науковців (23 жовтня 2020 року). Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 343 с. С.33-36.

11. Бурчик О. В. Групова казкотерапія в особистісно-орієнтованому вихованні дітей. *Вісник Житомирського державного ун-ту ім. Івана Франка*. 2005. № 25. С. 203-205.

12. Вашуленко М. В. Мовленнєвий розвиток дошкільників – запорука їхньої наступної успішності. *Дитячий садок*. 2004. №20. С. 17-19.

13. Выготский Л. С. Мышление и речь. М.: Лабиринт, 1996.

14. Гавриш Н. Відроджуємо Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). Комплексний підхід до розвитку мовлення поєднує в собі навчання

мови та розвиток мовленнєвих умінь та навичок. *Дошкільне виховання*. 2021. №3. С.3-8.

15. Гавриш Н. В. Технологія «Художнє слово і дитяче мовлення». 2005. Київ. 128 с.

16. Гноєвська О. Ю., Кузьменко І. П. Нетрадиційні методи та підходи у вихованні дітей з порушеннями мовлення. *Науковий часопис*. 2021 Випуск 41. Корекційна педагогіка. С.20-26.

17. Григоренко О. Психологічна корекція порушень розладів мовлення у дітей дошкільного віку. *Психолог. Шкільний світ: Всеукраїнська газета*. 2010. № 18/19. С. 4-15.

18. Гужанова Т. С. Використання казок для формування мовної компетенції дітей старшого дошкільного віку. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/28609/1/2.PDF>

19. Деркач О. Педагогіка творчості: Арт-терапія на допомогу вчителю, вихователю, практичному психологу. Вінниця: ВДПУ, 2006. 60 с.

20. Деркач О. Педагогіка творчості: Казкотерапія на допомогу вчителю, вихователю, практичному психологу. Вінниця: ВДПУ, 2008. 48 с.

21. Дубинська О. Казкотерапія як засіб розвитку творчих здібностей дошкільників. *Психолог дошкільця*. 2014. №10. С. 12-13.

22. Єгорушкіна К. Казкотерапія як інструмент психолога та педагога. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012. №2. С.4-9.

23. Железняк Д. П., Стахова Л. Л. Казка як засіб корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації* : матеріали II Всеукр. заочної наук.-практ. конф. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка. 2013. С. 154-157.

24. Замелюк М. І., Міліщук С. О. Казкотерапія як психологічний метод у роботі з дітьми дошкільного віку. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019 р. № 63. Т. 1.

25. Івах С. М., Паласевич І. Л. Психолого-педагогічні умови мовленнєвого розвитку дітей раннього віку в процесі спілкування з дорослими.

Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2020 р. № 69, Т. 1. С.84-87.

26. Ігнатуша А. Л. Підходи до організації інклюзивної освіти на сучасному етапі. *Система надання освіти дітям з особливими потребами в умовах сучасного навчального закладу.* Лисичанськ : ФОП Пронькіна К. В. 2016. С.47-50.

27. Калмикова Л.О. Психологія формування мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку : монографія. Київ : Фенікс, 2008. 497 с.

28. Ковтун О. В. Теоретичні аспекти поняття «загальномовленнєві уміння». *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського.* Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2010. Вип. 11-12. С. 200-209.

29. Коновалова Л.М., Ласточкина О.В. Казкотерапія як засіб корекції мовлення дітей дошкільного віку. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації, 14 квітня 2017 р., Суми. С. 28–31. URL: http://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/4311/1/ilovepdf_com-29-32.pdf (дата звернення: 01.08.2020).

30. Кононко О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника: навч.-метод. посібник до Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». К.: Світич, 2009. 208с.

31. Крамаренко-Щудло К. Ф. Розвиток мовлення дітей молодшого дошкільного віку в умовах розвивального середовища. *Tendances scientifiques de la recherche fondamentale et appliquée.* 2020. Volume 3. С.44-48.

32. Ленів З. Корекція порушень усного мовлення у дітей старшого дошкільного віку засобами арттерапії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. К., 2010. 21 с.

33. Леонтьев А. А. Основы психолінгвистики. 3-е изд. М.: Смысл, СПб: Лань, 2003. 287 с.

34. Лисина М. И. Проблемы онтогенеза общения. Москва: Педагогика.1986. 136 с.

35. Лопатіна Г. О. Становлення мовленнєвої особистості дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. *Науковий вісник ХДУ*. 2019. № 4. С.253-259.

36. Луцан Н.І. Мовленнєво-ігрова діяльність дітей дошкільного віку. Одеса: ПНЦ АПН України – СВД М.П.Черкасов. 2005. 319 с.

37. Манько Н.В. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей раннього віку. *Дефектологія*. № 4. 2006. С. 41-44.

38. Маргулян І. Казкотерапія для малят. *Психолог*. 2007. № 28. С. 23-24.

39. Мартинчук О. Активізація мовленнєвої діяльності дітей раннього віку в освітньому просторі дошкільного навчального закладу. URL : http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/psling_2011_8_10.pdf

40. Мацюк З. Казкотерапія в системі мовленнєвого розвитку дошкільників. URL : https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/13069/9/112_eejpl_journal_3.pdf

41. Мельник І., Реснянька У. Розвиток мовлення дітей раннього віку із затримкою мовленнєвого розвитку URL : <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/9280/1/The%20Development%20of%20Early-Aged%20Children.pdf>

42. Олійникова Н. Д., Дудченко Л. О., Кудлай С. В. Методичні рекомендації щодо роботи з дітьми із особливими потребами: Посібник для практичних психологів, соціальних педагогів, педагогів, батьків. Первомайськ: Управління освіти Первомайської міської ради, 2011. 136 с.

43. Особливості використання казкотерапії у логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку. *Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин.*: Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції (23 квітня 2019 року). Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2019. С.257-259.

44. Пахомова Н.Г. Нейропсихолінгвістика. Полтава : ТОВ «АСМІ», 2013. 268 с.
45. Полєвікова О. Б., Береснева А. І. Використання методу суджок в освітніх ситуаціях з дітьми раннього віку. The 5th International scientific and practical conference «Dynamics of the development of world science» (January 22-24, 2020) Perfect Publishing, Vancouver, Canada. P.835-841.
46. Полєвікова О. Б., Макарова А. П. Бізіборд як ефективний засіб саморозвитку дітей раннього віку The 2 nd International scientific and practical conference «Innovative development of science and education» (April 26-28, 2020) ISGT Publishing House, Athens, Greece. 2020. P. 352-356.
47. Полєвікова О. Б., Макарова А. П. Організація розвивального середовища в ранньому дитинстві. The 1 st International scientific and practical conference – Modern science: problems and innovations (April 5-7, 2020) SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2020. P.421-426.
48. Полєвікова О. Б., Швець Т. А. Сім'я та дитячий садок: виховуємо дитину разом. Х. : Вид.група «Основа». 2018. 126 с.
49. Стахова Л., Кравцова І. Формування фразового мовлення в дітей, які не розмовляють. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип 42, том 2. С.222-227.
50. Трифонова О. С. Розвиток мовленнєвої діяльності дітей у працях науковців. *Наука і освіта*. 2012. № 5. С. 123-129.
51. Фесюкова Л. Б. Виховання казкою: Робота з дітьми дошкільного віку / Л. Б. Фесюкова. М. : ТОВ «Видавництво АСТ». 2000. 464 с.
52. Харченко Т. Г., Матрунич Н. А. Значення казкотерапії в роботі з дітьми із порушеннями мовлення. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації* (15 лютого 2019 року, м. Суми). ФОП : Цьома С. П. 2019. С. 185-187.
53. Хоменко С.О. Порівняльна характеристика розвитку мовлення у дітей раннього віку в нормі та з порушеннями. *Науковий часопис. Корекційна педагогіка*. 2013. Серія 19. Випуск 23. С.258-261.

54. Шавло В.І. Корекційно-логопедична робота з дітьми раннього віку
Таврійський вісник освіти. 2012. № 4. С. 150-158

55. Шеремет М. К. Логопедія : підручник. 5-те вид. Київ : Слово. 2018.
856 с.

56. Шик Л. А. Казкотерапія в роботі з дошкільниками. Х. : Вид. група
«Основа». 2012. 240с.

57. Якименко С. І., Міленіна Г.С. Педагогічні ідеї Софії Русової та Марії
Монтесорі: порівняльний аналіз: монографія. К.: Видавн. Дім «Слово». 2015.
296 с.

58.<https://www.youtube.com/watch?v=W4P0WIT2rR0>

59.<https://www.youtube.com/watch?v=Zf9Z3xKW6Gg>

60.https://www.youtube.com/watch?v=Gsb1QO7J_QE

61.<https://www.youtube.com/watch?v=DjYcFUzF7Zo>

62.<https://www.youtube.com/watch?v=vFYP5JTI2OA>

Протокол

Серія	Завдання	Бали				Примітки
		3 бали	2 бали	1 бал	0 балів	
Серія 1	Завдання 1					
	Завдання 2					
	Завдання 3					
	Завдання 4					
Серія 2	Завдання 1					
	Завдання 2					
Серія 3	Завдання 1					
	Завдання 2					
	Завдання 3					
Серія 4	Завдання 1					
Серія 5	Завдання 1					
	Завдання 2					
	Завдання 3					
Серія 6	Завдання 1					
Загальна сума						
Рівень						

КАЗКИ

Колобок

(українська народна казка)

Були собі дід та баба та дожились уже до того, що й хліба нема. Дід і просить:

- Бабусю! Спекла б ти колобок!

- Та з чого ж я спечу, як і борошна нема?

- От, бабусю, піди в хижку та назмітай у засіку борошенця, то й буде колобок.

Послухалась баба, пішла в хижку, назмітала в засіку борошенця, витопила в печі, замісила гарненько борошно, спекла колобок та й поклала на вікні, щоб простигав.

А він лежав, лежав на вікні, а тоді з вікна на призьбу, а з призьби на землю в двір, а з двору за ворота та й побіг покотився дорогою.

Біжить та й біжить дорогою, коли це назустріч йому зайчик.

- Колобок, колобок, я тебе з'їм!

- Не їж мене, зайчику-лапанчику, я тобі пісеньки заспіваю:

- Ану заспівай!

Я по засіку метений,

Я із борошна спечений, -

Я від баби втік,

Я від діда втік,

То й від тебе втечу!

Та й побіг знову. Біжить та й біжить... Перестріває його вовк:

- Колобок, колобок, я тебе з'їм!

- Не їж мене, вовчику-братику, я тобі пісеньки заспіваю.

- Ану заспівай!

Я по засіку метений,

Я із борошна спечений,—

Я від баби втік,

Я від діда втік,

Я від зайця втік,

То й від тебе втечу!

Та й побіг... Аж іде ведмідь.

- Колобок, колобок, я тебе з'їм!

- Не їж мене, ведмедику, я тобі пісеньки заспіваю.

- Ану заспівай!

Я по засіку метений,

Я із борошна спечений, -

Я від баби втік,

Я від діда втік,

Я від зайця втік,

Я від вовка втік,
То й від тебе втечу!

Та й побіг. Біжить та й біжить дорогою... Стрічається з лисичкою:

- Колобок, колобок, я тебе з'їм!
- Не їж мене, лисичко-сестричко, я тобі пісеньки заспіваю.
- Ану заспівай!

Я по засіку метений,
Я із борошна спечений,-
Я від баби втік,
Я від діда втік,
Я від зайця втік,
Я від вовка втік,
Від ведмедя втік,
То й від тебе втечу!

- Ну й пісня ж гарна! - каже лисичка.- От тільки я недочую трохи.
Заспівай-бо ще раз та сідай до мене на язик, щоб чутніше було.

Колобок скочив їй на язик та й почав співати:

Я по засіку метений...

А лисичка - гам його! Та й з'їла!

Рукавичка

(українська народна казка)

Ішов дід лісом, а за ним бігла собачка, та й загубив дід рукавичку.

От біжить мишка, улізла в ту рукавичку та й каже:

- Тут я буду жити!

Коли це жабка плигає та й питає:

- А хто-хто в цій рукавичці?
- Мишка-шкряботушка. А ти хто?
- Жабка-скрекотушка. Пусти й мене!

От уже їх двоє. Коли біжить зайчик. Прибіг до рукавички та й питає:

- А хто-хто в цій рукавичці?
- Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка. А ти хто?
- А я зайчик-побігайчик. Пустіть і мене!
- Іди!

От уже їх троє.

Коли це біжить лисичка – та до рукавички:

- А хто-хто в цій рукавичці живе?
- Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка та зайчик-побігайчик. А ти хто?

- Та я лисичка-сестричка. Пустіть і мене!

- Та йди!

Ото вже їх четверо сидить. Аж суне вовчик – та й собі до рукавички, питається:

- А хто-хто в цій рукавичці живе?

- Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігачик та лисичка-сестричка. А ти хто?

- Та я вовчик-братик. Пустіть і мене!

- Та вже йди!

Уліз і той. Уже їх п'ятеро.

Де не взявся – біжить кабан.

- Хро-хро-хро! А хто-хто в цій рукавичці живе?

- Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігачик, лисичка-сестричка та вовчик-братик. А ти хто?

- Хро-хро-хро! А я кабан-іклан. Пустіть і мене!

- Оце лихо! Хто не набреде — та все в рукавичку! Куди ж ти тут улізеши?

- Та вже влізу,— пустіть!

- Та що вже з тобою робити, – йди!

Уліз і той. Уже їх шестеро, уже так їм тісно, що й нікуди. Коли це тріщать куші, вилазить ведмідь – та й собі до рукавички, реве й питається:

- А хто-хто в цій рукавичці живе?

- Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігачик, лисичка-сестричка, вовчик-братик та кабан-іклан. А ти хто?

- Гу-гу-гу! Як вас багато! А я ведмідь-набрідь. Пустіть і мене!

- Куди ми тебе пустимо, коли й так тісно?

- Та якось будемо.

- Та вже йди, тільки скраєчку! Уліз і ведмідь, – семеро стало.

Та так вже тісно, що рукавичка ось-ось розірветься.

Коли це дід оглядівся, – нема рукавички. Він тоді назад – шукати її, а собачка попереду побігла. Бігла-бігла, бачить – лежить рукавичка і вирухиться. Собачка тоді: «Гав-гав-гав!»

Вони як злякаються, як вирвуться з рукавички, – так усі й порозбігалися лісом.

Прийшов дід та й забрав рукавичку.

Кіт та півник.

Н. Забіла

Була собі хатиночка, навколо неї пліт.

Жили в хатинці півничок і сірий кіт-воркіт.

Кіт зрання та до вечора у лісі полював,

А півник в хаті порався та квіти поливав.

От якось вранці вирушив до лісу кіт-воркіт.

Аж тут лисичка хитрая прибігла до воріт.

Прибігла, облизалася гостреньким язичком

Та й почала виспівувать солодким голоском:

- Ой півнику-когутику, який ти молодець!

Голівка в тебе масляна, червоний гребінець.

Нема ні в кого пір'ячка, такої довжини...

Ой вийди на подвір'ячко, ворота відчини!

Сподобалися півнику привітливі слова,
 Він за ворота виглянув: - А хто це там співа?
 Схопила лиска півника та й кинулась в байрак!
 Кричить і б'ється півничок, не вирветься ніяк.
 - Ой котику-воркотику біжи сюди, біжи!
 Звільнитися від ворога мені допоможи!
 А кіт ще недалеко був, щодуху пострибав,
 Нагнав хвостату злодійку і друга врятував.
 На другий день котові знов іти до лісу час.
 От він іде, а півнику дає такий наказ:
 Гляди ж, мій любий братику, веди себе як слід.
 Усяким хижим злодіям не відчиняй воріт!
 Пішов до лісу кіт-воркіт, далеко десь бредє.
 А вже лисичка тут як тут і знов своє веде:
 Ой півнику-когутику, який ти молодець!
 Яскраве в тебе пір'ячко, червоний гребінець.
 Ой вийди із хатиночки, ворота відчини.
 Я дам тобі насіннячка, ще й ягід бузини!
 От півник тільки виглянув: - Хто ягоди приніс?
 Схопила лиска півника та й кинулась у ліс!
 Щосили б'ється півничок: кричить на всі лади:
 - Ой котику-воркотику біжи скоріш сюди!
 Примчав із лісу кіт-воркіт, хоч і далеко був,
 Нагнав хвостату злодійку і півника здобув.
 На третій день збирається і знов до лісу кіт
 Та й каже: - Ти вже, півнику, не відчиняй воріт.
 А як не будеш слухатись, потрапиш у біду.
 Тебе вже я не визволю, бо я далеко йду!
 Лишився в хаті півничок, сидить, забився в кут.
 А вже лисичка хитрая ізнову тут як тут.
 - Ой півнику-когутику, який ти молодець!
 Яскраве в тебе пір'ячко, червоний гребінець.
 Ой вийди на подвір'ячко, ворота відчини.
 Прийшли співці з музиками з чужої сторони.
 Пісні співать збираються, ще й танці витінають.
 Без тебе, без когутика, не хочуть починать!
 От півник тільки виглянув: - Які ще там пісні?
 Схопила лиска півника та й зникла в гущині.
 Хоч як не плакав півничок, а котик не почув,
 Бо він у лісі темному далеко дуже був.
 Вертається увечері додому кіт-воркіт –
 Нема в хатинці півника, пропав його і слід!
 - Ах ти ж хвостата злодійко, ти знову тут була!

Мого дружка єдиного до себе потягла...
 Не став він часу гаяти, не став він лити сліз,
 Узяв мішок та шабельку й пішов собі у ліс.
 Приходить кіт на галяву: і бачить: перед ним
 Стоїть хатинка лисяча із ганком різьбленим.
 А ось дочка лисиччина – маленьке лисеня –
 З метеликами грається та жабок доганя.
 Підкрався кіт тихесенько, стрибнув, що сили мав,
 І враз дочку лисиччину за хвостик упіймав!
 В мішку дочка лисиччина пищить та верещить.
 Лисичка з хатки вибігла, побачила й кричить:
 - Ой котику-воркотику! Та же ж моя дочка?!
 - А ти навіщо, злодійко, взяла мого дружка?
 Віддай негайно півника, оддам тобі дочку! –
 А півник, в хаті замкнений, кричить: Ку-ку-рі-ку!
 Побачила тут лисонька, що спорити не слід,
 Та й випустила півника, й дочку віддав їй кіт.
 От кіт-воркіт із півником вернулися назад.
 І знову у хатиночці настали мир і лад.
 Лисиця вже боялася приходити сюди.
 А півник жив із котиком і слухався завжди.

Вовк і семеро козенят

Н. Забіла

До козиної до хати з лісу стежечка веде.
 В хаті маму ждуть козлята, а коза із лісу йде.
 Ясне сонечко заходить, в небі місяць блискотить.
 До воріт коза підходить, у ворота стукотить:
 – Відчиніться, відімкніться! Ваша матінка прийшла,
 Ваша матінка із лісу молочка вам принесла!
 Відчиняють їй козлята, з ними вірний пес Рябко.
 І заходять всі до хати пити свіже молоко.
 Якось сірий вовк підслухав, що коза пішла у ліс,
 До воріт прибіг щодуху, під ворота сунув ніс.
 «Зараз, – думає, – козляток проковтну одним ковтком!»
 І почав він промовляти ніжним-ніжним голоском:
 – Відчиняйте, козенята, я несу вам молока!
 – Чуєм, чуєм, це не мати – в неї пісня не така!
 Тут один цапок сміливий нишком глянув через пліт,
 Бачить – вовк страшний, жакливий причаївсь біля воріт.
 Сірий вовк цапка не бачить, витягає гострий ніж
 І гукає нетерпляче: – Відчиняйте-но скоріш!
 А козлята: – Ми не проти! – Не злякались хижака!
 Відімкнули враз ворота та як випустять Рябка!

Вовк, побачивши собаку, підібгав лякливо хвіст,
 Підстрибнув – та з переляку як бебехнеться під міст!
 Саме йде тут з лісу мати, молока малим несе.
 А назустріч їй козлята та й розказують про все.
 Почала коза радіти: – Ну й Рябко наш молодець!
 Ну й розумні в мене діти! – Тут і казочці кінець.

Ведмідь і павучок

(українська народна казка)

Одного разу після довгої мандрівки по лісу, ведмідь заліз у свій барліг і міцно заснув. А коли прокинувся, то побачив, що по його лапі повзе павук.

– Що це ти собі надумав? По мені, ведмедеві, лазити?! – роздратовано пробуркотів ведмідь.

Розсердився на павучка і хотів його вбити. Що міг вдіяти павучок проти такого велетня?

– Даруйте, дядьку, я більше не буду, – почав благати павучок ведмедя, – відпустіть мене, а я вам ще в пригоді стану.

– Чим же ти, дрібното, можеш послужити мені? – здивувався старий ведмідь. – Яка може бути з тебе поміч?

Але пожалів малого і відпустив. Через деякий час у ліс прийшли мисливці. Ходять, блукають у лісі, а дичини нема. Хотіли вже додому йти, та несподівано натрапили на сліди ведмедя і почали за ним ганятися. Бідний ведмідь не знав, куди подітися. Ось-ось виб'ється з сил, аж раптом угледів під скелею яму і скочив туди.

Павучок це бачив і одразу про все здогадався. Поліз швидко до тої ями і обплів її густою павутиною. Посидів трохи, аж тут біжать мисливці. Прибігли і стали неподалік од скелі.

– А може, наш бурмило сидить в отій ямі? – сказав один.

– Туди він не міг залізти, хіба ти не бачиш – там повно павутиння.

– Це правда! – підтвердили інші мисливці.

Постояли і пішли. А ведмідь сидить від страху ні живий, ні мертвий. І сидів там довго-довго. Врешті визирнув. Лізе з тієї ями і не вірить своїм очам – вся яма в павутинні. А павучок гойдається і сміється.

– Бачите, дядьку, – озвався він, – якби не я, то вас уже на світі б не було. Старе добро не забувається.

– Дякую, що ти врятував мене від смерті, – відповів ведмідь.

Відтоді він ставився до павучка з великою шанобою і повагою.

Казка про Сонце, Мороз і Вітер

(українська народна казка)

Ішли якось Сонце, Мороз і Вітер широкою дорогою, аж зустріли селянина.

– Здрастуй! – привіталися мандрівники.

– Добрий день! – уклонився й собі чоловік.

Щойно друзі розминулися із селянином, як замислилися:

– Із ким же чоловік привітався: з усіма чи з одним?

Наздогнали подорожнього, аж Сонце й Мороз схвильовано цікавляться:

– Ти з усіма нами привітався чи з кимось одним?

Селянин на мить замислився, всміхнувся у вуса й відповів:

– З одним.

– Із ким же?

– Із найдужчим, – заявив кмітливець і пішов додому.

Мандрівники презирнулися й теж подалися своєю дорогою. Коли це червонощокий дідусь зупиняється й розгнівано вигукує:

– Заморожу нахабу!

Сонце теж обурилося:

– Спершу попечу невічливого селянина!

Вітер усміхнувся на недобрі слова приятелів:

– Коли ти, Сонцю, припечеш, я охолоджу подихом розжарене проміння, а коли Мороз розгнівається, просто стихну, і чоловік не змерзне...

У жнива вийшов той чоловік у поле, а Сонце пече, як вогонь! Коли це дмухнув холодний вітер – де й спека поділася!

Взимку їде чоловік у ліс по дрова, а там такий Мороз, аж тріщить! Коли ж вітер – шусть! – і вщух, ані шелесне. От той чоловік і не змерз.

От як Вітер захистив чоловіка від Сонця й Морозу.

Казка про Хмаринку

Хмаринка

Одного разу пливла небом дощова

Дорогою ішов . Захотіла погратися.

І бризнула вона своїми . Він розсердився

і . Тоді побачила ,

 , , і бризнула на них своїми .

 зразу стрибнула на , заліз

під , а розкрила .

Всі сховались і дивились, як падають

у .

Відеоказки

Казка для виконання артикуляційної гімнастики

«Як бджілка друзі шукала»

Як бджілка друзів шукала (артикуляційна казка С. Дерди).mp4

Казка для виконання артикуляційної гімнастики

«Про діда та бабу»

Артикуляційна казка про Діда та бабу з текстом (С. Дерди).mp4